



1813
J. DE ALIACO - FRAGMENTOS DE ANTIQUA

PALLIACO - TRACTVS DE AVIMAS
1513





Tractatus de anima editus ac
castigatus de nouo: a domino
Petro de Alliaco.



38124

Venundantur Parisius
sub imagine diui Martini
vici sancti Iacobi.

Tractatus de Anima Incipit Prologus.

Aterum tradidit auctoritas diuina esse illud Apollinis oraculum. Nosce teipsum. Huius ergo erat quiseipsum ignorans. Alia noscere desiderat. Non potest autem homo noscere seipsum si ignoret id quod in eo est diuinis simi: hoc est animam suam: rem in eo deo simillimam. Quapropter de anima et his que sunt in ea tractatum hunc breue non ad prosectorum cruditionem sed ad meipsum instructionem exprobatioribus sapientum sententiis cum dei auxilio compilabo a communioribus ad specialiora hoc ordine processurus.

Explicit Prologus.

Sequitur capitula eiusdem tractatus de anima compilatus a reuerendissimo domino dno Petro de Billaco sacre theologie doctore quondam Cancellario Parisiensi, postea Aniciensi. epo et Cameracensi. deinde sancte Romane ecclesie. Lit. sancti Enigoni pbsi Cardinali.

Primum capitulum erit de anime definitione et de eius diuisione in vegetatiuam sensitiuam et intellectiuam. Secundum de anima vegetatiua et eius potentis. Tertium de anima sensitiua quantum ad eius potentias de foris apprehensiuas. Quartum de ea quantum ad eius potentias ab intus apprehensiuas. Quintum de ea quantum ad eius potentias motiuas. Sextum de anima intellectiua quantum ad eius potentias cognoscitiuas. Septimum de ea quantum ad eius potentiam volitiuam. Octauum de his que sunt in anima. Et primo de specibus rerum sensibilium in medio. Nonis speciebus rerum sensibilium in sensu vel organo. Decimum de speciebus in intellectu humano. Undecimum de actibus anime: et primo de actibus cognoscendi anime sensitiue. Duodecimum de actibus cognoscendi anime intellectiue. Tertiodecimum de actibus appetendi potentie volitiue. Quarta decimum de passionibus anime: hoc est de actibus appetendi potentie sensitiue. Quintodecimum de habitibus anime aut potentie sensitiue et intellectiue ac etiam volitiue.

Deiussio anime quo ad sua accidentia.
Sensibilia.

Species

Intelligibilia.

Cognitiones

Sensationes.

Intellectiones.

Accidentia anime Actus

Affectiones.

Volitiones

amor odium.

Appetitus concupis. desiderii fuga.

Passiones delectatio dolor.

Appetitus irasci. spes. despectio.

audacia timor.

Practica.

Sensuales

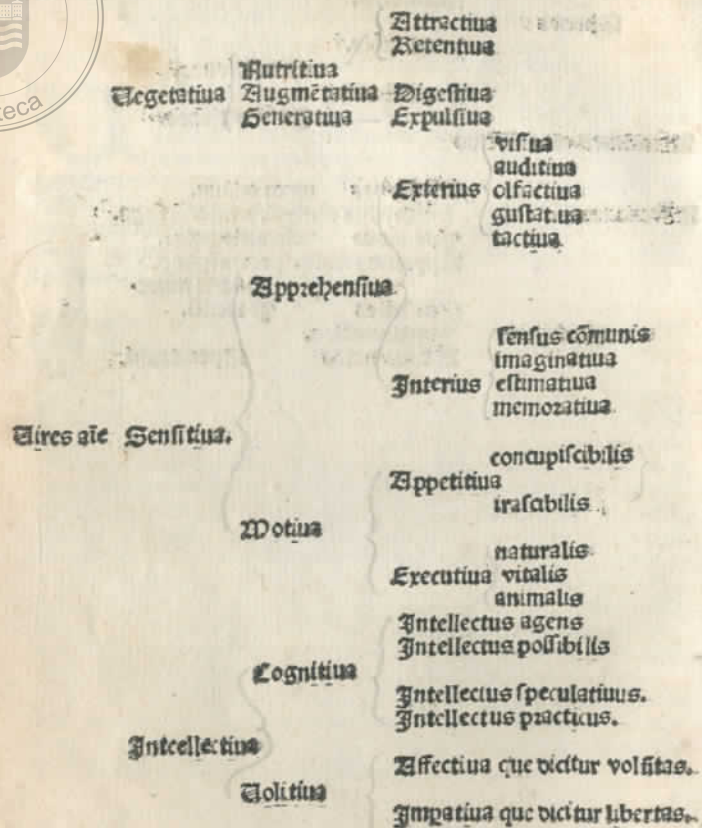
Intellectuales.

Affectionales

Speculatiue.

Habitus

Haec figura continet in se divisionem anime quod ad suas potentias.



Anime diffinitio

Sequitur predicti

cius tractatus de anima.
Capitulum primum. Prima pars.
Anime diffinitio.

Quidditate

anime vibrat. et somni
antes philosophi: de ea
diversa et adversa sente-
runtque oia differere longu esset. Sz
qz Aristoteles inter eos obtines pun-
cipatū animā pbabilis diffinitio vi-
ces q ipsa est act? pum? substantialis
corpus physici organici habens vi-
tā in potentia. Ideo hui? diffinitionis
explanationem prosequamur.

Secunda pars.

Est igitur hec diffinitio non simplici-
ter quidditativa: qm talē dare non ad
physicū ptinet: sed ad metaphysicum
aut? est p? derare rationes quidditati-
vas rerū: quas physicus cōf derat i or-
dine id motus et operationes earū. Sz
est diffinitio naturalis explicite et con-
vertibiliter indicans nō solū quid est
aia sed etiā cui? est: qm corpus phy-
sicū organici. Propter qd est qz p? p-
vitā siue ppter vitalem operationē ex-
ercendā. Ideo aristoteles predictā dif-
finitionē declarans p aliam notiorē vi-
dens. q aia est quo vivum? id est quo
aliquid vivit: capiēdo vivere vt se ex-
tendit ad oēm operationē vitālē siue
sit nutritio/ sensatio/ intellectio/ siue
alia vitalis motio. Animata est ab in-
animatis non apparent aliter differre
nisi exercendo aliquod opus vite.

Tertia pars.

Diffinitionis declaratio.

Est autē prima diffinitio cōvertibilis
cū suo diffinito: qm omni aie cōve-
nit vt pty inductive et nulli alteri cui-
usvis p partes diffinitionis aia a quo
libet alio pcluditur differre. Per hoc
enī q d: actus differt a materia pma
que est pura potētia et a cōposito qd
resultat ex actu et potentia. Per hoc
q dicit act? prim? differt ab actibus
secundis q sunt opatiōes vitales. Dis-

enī forma i eodē ad operationem ab ea
precedentē dicitur act? primus: et talis
opatio actus scōs. Per hoc qd dicit
substantialis differt a scōtia et alijs ha-
bitib? q sunt accidentia. Per hoc qd
dicit corpus physici: explicat causa ma-
terialis aie. Corp? enī nō inquantum
artificiale sed inquantū physici. natu-
rale et subiectū aie: Per hoc qd dicit
organici: anima differt a forma corpo-
rū simplicia v? elemētōz vel homoge-
nioriū quoz nullum est organicū id est
instrumētale siue instrumētū partia-
le alicui? ton? corpus organici. Per
hoc qd dicit vitā habētis in potentia:
intelligit q aia est act? corpus a vitā
hñtis et est in potētia scz ad opatiōes
vitales vel est act? quo corpus habēs
eā dicit actu vivens: qua arcessita
nō esset vivēs nisi in potētia. Et p hoc
quocunqz pdictoz modoz intelligat
differt aia a forma cui vel seminis. Ex
quib? talē possum? aie diffinitionem
colligere. Aia est forma substantialis
corpus vivētis potēs i eo vitales opa-
tiones exercere. Et hec ē clara et com-
pleta diffinitio anime.

Quarta pars.

Divisio anime.

Aia xō dividit in vegetatiuā sensi-
tiuā et rōnālē seu intellectuam. Que-
vltū sio ex ipsis actibus siue opatiōi-
bus pcludit. Licet enī qlibetree a qli-
bet alia se ipsa formaliter et intrinsece
distinguat: tñ scdm aristotelē potēt.
distingunt p act? id est p act? cognos-
cunt et cōcludunt distingui. Aut er-
go experimur in distinctis suppositis
actū anime triplicē in gñe scz vegeta-
re/ sentire/ rōnari. Ideo ex hoc cōclu-
dimus triplicē esse animā: scz vegeta-
tuam vt in plātis/ sensitivā in brutis/
rationalem in hominibus.

Quinto falsa.

Quidā xō dicit has aias suis vni-
ri co: pib? diversimode scdm diversas
lucis essentias: et q est vna lux celi sy-
derei q disponit ad suscepiōem aie
vegetative. Aia ē lux celi cristallini:
que disponit ad suscepiōem sensitivā.

Anime diffinitio

Et alia est lux celi empirei q̄ disponit ad susceptionem intellectus. Hoc autem magis videt voluntarie dictū q̄ rōne probatum. Ideo transcendendum est velut superfluum.

Quinta pars

Triplicis questionis solutio. Sed circa predictā anime diffinitionem triplex occurrit questio. Prima est vtrum in eodē supposito aīa vegetatiua/sensitiua/et intellectiua situaliter distinguant. Secunda dato q̄ non vtrū tamē realiter distinguant. Tertia licet essent realiter idem vtrū ipsa anima a suis potētīs distinguant. De his enī est inter doctos altercatio: que tñ nō est hic nisi sub breuitate tractanda.

Solutio prime questionis.

De prima igitur questione dixerūt quidā fuisse opinionē platonis q̄ ille erat diuerse aīe et i diuersis organis situate. I. sensitiua i cerebro. nutritiua i epate. appetitiua in corde. vegetatiua in mēbris gñatuis. Sz aristoteles cōtra hāc opinionē pbat q̄ in eodē supposito aīa vegetatiua et sensitiua nō sūt sic situaliter distincte: sz p totum corp⁹ aīalis ē simul vegetatiua et sensitiua. Nā sicut i plantis i3 potētia su mediāmentū in radicib⁹ et potētia generādi folia flores et fructus ē in ramis. tñ si absq̄ dātur ramis radicib⁹ et radices pducit neuos ramos ferētes folia. flores et fruct⁹ et rami absq̄ si replantētur resumūt radices: qđ non esset nisi vtraq̄ dictarum potētiarum scz potētia sumendi alimētū: et potētia generādi esset tam in radicibus q̄ in ramis. Sic pportōnē est de multis animalibus imperfectis quarū partes absq̄se viuunt et sentiūt. Nec hoc minus cōcedendū est de animalibus pfectis que diuisa viuere nō possunt: quia ad sui pertinentiā perfectiorem organizationē requirūt. Sic effe equus et nutritur et augetur et sentit et in capite et in pede: quare i qua libet eius pte est sit vegetatiua et sensitiua: nec hec ab illa est situaliter separata.

Solutio secunde questionis.

De secunda questione fuerunt opinionēs diuerse et dixerunt quidā nō solum animā vegetatiuā et sensitiuā in eodē supposito differre: sed tot esse formas substantiales in eodem: quō sibi respondentē p̄dicata quidditatiua essentialiter subordinata. Terbi grā. In equo est p̄ma forma q̄ est corpus: alia que est viuens/ alia q̄ est animal/ alia specifiā quā est equ⁹. et sicut materia p̄ma ē pura potētia ad p̄mā formā: sic illa est p̄m⁹ actus materie et est potētiā ad alia formā sola autem vltima est simpliciter actualis. Licet autem hāc opinionem repobāre generaliter p̄tineat ad methaphysicū tñ tamē quantum sufficit ad p̄positū videtur q̄ talis differentia siue distinctio sit omnino superflua: quia nunq̄ pluralitas est ponenda sine necessitate id est sine experientia/ratiōe vel autoritate cogente: sed nullum istorum cogit talem pluralitatem formarum ponere: vt patet inductiue. Ideo probabilius dixerunt quidā animam vegetatiuā et sensitiuā in eodem supposito esse realiter idem. Licet vt aristoteles dicit differant secundū rationem id est alia ratione intelligimus eandē animā esse vegetatiuā: et alia ratione sensitiuā. Et idem videtur esse dicendū de anima intellectiua in hōie sequendo rationē naturālē quous de hoc nō habeamus clarā aristotelis determinationem. Nec obstat q̄ in homine ipa anima secundū illas potētiās successiue manifestatur propter quod dicitur q̄ embryo p̄mo viuit vita plantē: id est vegetatiua. postea vita animalis id est sensitiua. postea vita hominis. I. intellectiua. Nam quia natura successiue operatur virtus naturalis formatiua prius ratiōnabiliter disponit ad vitam q̄ ad sensum et prius ad sensum q̄ ad rationē. Sed secundum fidei veritatem specialis difficultas est de anima intellectiua: vtrū ipsa in hōie sit eodē q̄ vegetatiua et sensitiua: quia secundū fidem

De potentiis anime La. ii.

ipsa est indiuisibilis: ingenerabilis: et incorruptibilis. Ip̄a autem vegetatiua et sensitiua in hominibus et in brutis videtur esse eisdē rationis: et p consequens extēsa generabilis et corruptibilis. Sed et ipa sensatiua hominis cū sit quedam qualitas extēsa nō videt posse esse in subiecto indiuisibili. Ip̄ius quoq̄ anime sensitiue et anime intellectiue in hōie iudicia et appetitus sepe sunt contrarij: vidente aristotele. q̄ sensatiuitas sepe aduersatur et obuiat rationi. Contraria autem nō possūt simul esse in eodem subiecto: nec in eadē anima indiuisibili. Ideo propter ista principaliter quidā dixerunt q̄ nō est in homine eadem anima sensitiua et intellectiua. Sed cum hoc sit problema neutrum (vltus vtraq̄ pars est probabilis. Cui placet tenere oppositū pōt dicere q̄ anima sensitiua hominis est indiuisibilis: nec ipa est eisdē rationis in hominibus et in brutis. Et q̄ subiectum sensationis ac iudicij siue appetitus sensitiui nō est ipsa sola anima indiuisibilis: sed totum cōpositum quod est diuisibile. Subiectum vero intellectiōis ac iudicij siue appetitus intellectiui est ipa sola anima indiuisibilis quare nō eiunt cōtraria in eodem subiecto adēquato. De his autem pro nūc breuiter trāscō.

Solutio tertie questionis.

De tertia questione omīssa opinio num varietate dicendum est q̄ anima est potētia: quia est principium actiui siue passiuum siue operationis. Ip̄ius autem anime multiplex est potētia. Una principalis. Alia instrumentalis.

Potentie anime.

Prima est essentialis. Secunda actiualis. Loquendo igitur de potētia principalē et essentiali. Anima est vna potētia: nec est verum de virtute sermō: sed q̄ in homine sūt plures potētie: sed ad istum sensum dicitur q̄ aīa est potētia exercere plures operatiōes: et secundum illas supponit pro ea plura nomina diuersorum rationum signi-

ficantia potētiā anime: sicut sunt vegetatiuum: sensitiuum: intellectuum. Loquendo vero de potētia instrumentali et actiuali: anima a suis potētijs distinguitur: et sunt ip̄ius plures potētie: quia licet anima sit potētia principaliter actiua suarum operationum vitalium: tamē ad ipas exercēdas indiget calore naturali spirib⁹ et multis alijs dispositionibus. Et alijs indiget ad nutriendū: alijs ad sentiendum: alijs ad mouendū secundū locum: et iste sunt potētie vegetatiue: sensitiue et motiue instrumentales ab ipsa anima: et ab inuicem differentes. Ideo concedendū est q̄ anima in pede est eque potētia visiva sicut in oculo: loquendo de potētia principaliter: tamen ipsa in pede non est potētia propinqua ad videndum quia anima sine dispositionibus requisitis ad suam operationem non dicitur potētia propinqua sed remota. Et hoc de anima et eius potētijs in generali sufficiant.

Secundum capitulum.

Prima pars de potētia vegetatiua generaliter.

Anc in speciali tractādū est de potētijs aīe. Et p̄mo de aīa vegetatiua: q̄ cōmuniōr est. Pōtēst autē hec potētia scdm aristotele. diffiniri q̄ est virtus potēs conuertere alimētū in corpus aīatū in quo est ad salutē ip̄ius: et ex corp⁹ augere ad cōplemētū quantitatis ei⁹ et gñare corp⁹ aīatū sue speciei. Et p̄ q̄ aīa vegetatiua tres habet potētiās siue vires scz nutritiua: augmētatiua et generatiua.

Nutritiua vegetatiue. Prima est ad cōseruationē indiuisiui. S cōa ad pfectionē subiecti. Tertia ad cōtinuationē speciei. Et habet quelibet pars p̄p̄ia operationem et p̄p̄ium obiectū ex quibus cognoscitur: ideo de ip̄is p̄ ordinē est videndum.

S cōa pars de nutritiua.

Nutritiua ergo que est operatio potētie nutritiue est cōuersio nutritiui secundū q̄ est potētia corpus aīatū: in ip̄m corp⁹ us actū aīatū propter salu-

De potentiis anime

et ipsius. Ad nutritionem aut tria requiruntur: vna est alimē et hoc est anima vegetatiua. Scdm est alimē et hoc est corpus animi. Tertia est quo alimur et hoc est duplex. Tria passiuē et hoc est alimē et hoc est obiectū potētie nutritiue aliū actiuē: et hoc est principatū aia instrumētaliū: tū est qualitatiua dispositio ad digestionē requisita. Alimētum est scdm Aristotē. qd ē quodāmo hūi alitū et quodāmo sile seza pncipio contrariū et in fine sile. Quia hoc est cōditio agētis: scz assimilare sibi passū priū cōtrariū. Debet aut alimētū p alterationē cōuerū in altū et assimilari: atqz nutritiū ipum: ideo ad hāc actionē necessaria est alē multiplex qualitatiua dispositio tanqz instrumentum.

Quatuor virtutes potētie nutritiue deseruiunt.

Proppter hoc ergo ipi potētie nutritiue dicunt deseruire quatuor virtutes scz attractiua q assimilāt de alimento illud qd est necessariū: retētiua que retinet alimentū donec debite alterationis recipiat cōplēmētū digestiua q alterat et sepat putrū ab impuro et expulsua que expellit supflūū a necessario nutritiū mēto. Sicigitur fit cōpleta nutritio.

Tertia ps de augmētatione.

Augmētatio aut q est operatio potētie augmētāt. ue: est cōuersio alimentī scdm q est potētia quātū corpus animatiū in ipsum corpus actu animatū ppter compl. mētum ipsius. An patet q idem est obiectum potētie nutritiue et potētie augmētatiue scz alimētum. Et eodē est alimētū nutritiū et augmētāt. S3 tū nutritio et augmētatio differunt: qz nutritio est eodē alimētū: tū ipz nutrit scz q est qd: ideo nō scz eā dē rationē est virtutis obiectum.

Quarta ps de generatione.

Generatio vō q est opatio potētie viuētis generatiue ē cōuersio alimentī qd est semē in corpus qdātū nouū simile illi a quo semē est decūm propter cōseruationē speciei ipsius. Et eodē ergo alimento nō totaliter: sed pualit. fit nutritio: augmētatio: et generatio

nō tamen generatio eius qui nutritur vel augeatur sed alter. Ex supfluo est alimētū fit gñatio: nō quidem ex superfluo in qualis in quātū. Et dicit Aristoteles q generare sibi simile est naturalissimū opus nature: nō q sit perfectissimū simpliciter sed scdm quid. scilicet inter operationes potētie vegetatiue vel quia natura vniuersalis magis intendit cōnuationē speciei q cōseruationē huius vel illius indiuidui. Ad hoc etiā q corpus animi sit sui siliis generatiue oportet fm Aristotē q sit perfectū nō orbatū: et nō hīs spontaneas gñationē. Primo q sit pfectū tam in qualitate q in quātitate. Secundo q nō sit orbatū: dicit q nō sit diminutus in mēbris genitalibus. Tercio q non habeat spontaneā generationē: id est q si gñetur p putrefactionē: sicut musca vel vermis qd est p putrefactionē si ne semine nō gñat cōter ex semine non gñat sibi sile: qz alit pōt pmutari spē nec oportet hoc in oibz hōi vix. et.

Quinta ps de vegetatiua et plātis.

Et aut manifestatū sūt q de aia vegetatiua et ei potētia pmissa sunt dicenda. Planto aut gnerale nomē est.

Diuisio plantarū.

Et scdm Aristotē plātaz quedaz sunt arbores q hnt ex sua radice stipitē vniū ex quo mlti rami nascūt. Alie medie inter arbores et herbas vt fructices sine stipite hntes ex radicibz ramos. Alie herbe q nō hnt stipitem ex sua radice: sed folia. Principiū aut efficiēs in gñatiōe plantaz et earū vegetatiōe est sol siue calor solis. Principiū aut materiale a quo sumit nutritiū est terra nō tū terra pura. sed ex quatuor elementis cōposita siue mixta. Et qua quoddā cōpositū surgit qd est maxime terreū/aquatū/pax aereū minus/igneū minime. Per terrā coherēs: p aquā et aerē diffundēs: et p ignē superius surgēs: hō tū hōi elementū formē siue eorū virtutes sunt in hoc cause principales vt in scdo de aia cōtra empedocle pbat Aristoteles.

Generatio plantarū.

Capitulū tertium

Modus aut gñationis plantaz fm Aristotē in lib. de plantis est talis. Qm virtute caloris ascēdūt vapores terre et aquei ad supficiē terre: ad quē etia descendit aer roridus roificans locū mitionis in quo virtus corporū celestis infusa ipsis mixtibilibus cōmiscetis: et ex eis pducit plāta. In plātis autēz radix gñat ex humore seminali. medulla vero ex humore cibali. Et secundū Aristotē in planta duplex est digestio: pma in radice. scda in medulla a qua ad alias ptes trāsmittit pueniēs nutritiū: et inde generant folia ex hūore magis aquillo. Flores vero ex hūore magis subtili: et quasi aereo: fructus aut ex hūore aereo magis grosso et magis hūoso. De natura vō plantaz specialibus dicere nō est pntis ppositū.

Capitulum tertium.

Prima ps de potētia sensitua gñat. Qst de aia vegetatiua dictū p est nūc de aia sensitua est agē dū. habet aut duplicē potētia scz apphēsiuā et motiua. Et of hic apphēsiua put ētēdit apphēsiō ad noticiā iudiciariā. Nec vō potētia apphēsiua diuidit in apphēsiuā de foris et in apphēsiuā de intus. Et of apphēsiua de foris q apprehēdit p organū qd est extra in corpore vel q hoc forte nō est rex de sensu tactus: pōt de ciapphēsiua de foris: q apprehēdit rem de foris presentem.

Prima aut est de ista potētia dicendum et eius ptiū postea de secunda. Scda ps de nūero sensu exteriori.

Aires potētie apphēsiue.

Aires ergo apphēsiue de foris sunt quinque sensus pculares siue potētie exteriores scz visus/auditus/odoratus/tactus et gustus/ quorū sufficiētia sic habet. Qm est media p que fit sensatio sine determinata nūero scz aut caro aut aqua: aut aer. Qm etiā sensibilia p ista media sint terminata nūero: qz omne qd sentit p carnē est tangibile: aut gustabile et omne qd sentit p aerem vel aliquā aut p vtrāqz est sonus odor

vel color oportet secundū hūc numerum esse numerū sensuum.

Tertia ps de conueniētia sensuum.

Cōueniētia aut dicti sensus in aliquibus cōditionibus: primo: qz oēs sunt vires passiuē: sentimus em intus suscipiēs nō extra mittētes: et ppter hoc obiecta eorū dicunt passibiles qualitates: quia in sensu faciūt passionēs: nec tamē ideo dicunt virtutes passiuē: qz nō sint potētie actiuē. Scdo quia oēs sē pceptiui singulariū: et nō vniuersaliū et etiā obiectoz pntiū et nō absentium. Tertio: qz ad hoc q actus sentiant qd tuor requirunt: duo ex pte sensus: scilicet species et organū: et duo extra: scz obiectum et mediū. Et ex pte speciei requiritur cōueniens proportio sensibilis ad sensum: et ex pte organi requiritur q sit cōueniēter dispositū. Ex pte obiecti requiritur cōueniens pntia: et ex pte mediū cōueniens distantia: qz sensibile possum supra sensum nō sentit. Et istis circūstantiis positis sensus non errat circa sensibile pntiū: et hoc in magna parte siue in magno gradu: vt exponit cōmētator. Quarto cōueniētia: qz oēs vna habēt originē: scz sensum cōmūne a quo velut a cētro quasi linee qdā erant.

Quarta ps de differentia sensuum.

Differūt aut isti sensus etiā in aliis. Scdo differūt vtilitate: quia duo illoz scz tactus et gustus sunt magis necessarij. Alq sūt ad bene esse animalis et ad scientiam ac acquirendam. Per gustū em discernimus cibū bonum a nocuo: et p tactum corruptiū a nō corruptiū. Ideo his duobus sensibus generauit natura mediū intrinsecū ppter eorū necessitatē: alij aut mediū extrinsecū. Tertio differunt generalitate: qz tactus est i mēbris oibz: et in oibz animalibus. Quarto in apprehendendi et retinendi varietate: qz visus altius: velocius et remotius apprehendit tactus aut quia grossior est apphēsi fortius tenet. De sunt ergo gñales conueniētie et differētie sensuum.

De potentiis anime

Nihil aliud et aliq. possint alie assignari.
Quinta pars de visu.

Sed quedā est particulariter de vniū
quibz sensus organo medio: et obiecto.
Et pmo de visu tanq. de nobilitate.
Organū ergo visus ē oculus ad quē
uenit neruus opticus pteus a cerebro
vsq. ad pupillā p quē mittit spūs visibilis
recipiens species visibiles ab hūo
re cristallino q. est in pupilla. Sic igit
videm? oculos? in instrumentis: visu aut
sive hūores visus videm? effectus p
cipaliter ipa hūo visione videm? forma
liter: et sic de alijs sensibus pportiona
liter est dicēdū. Mediu pterea hūus
sensus est aer v. aqua et qd. aliud
corpus trāsparens sive dyaphanū. Tū
cū lumē reqratur ad vidēdū fuit inter
quosdā philosophos. questio vtrū req
ratur ppter mediū aut ppter colorē sive
obiectū. Et pōt dici q. ppter vtrūq. n
pncipalr. ppter colorē q. nō sufficit suā
spēm agere: sine cōiunctio lumine. Ob
iectū vero visus ē visibile scz color vel
lux. Differūt aut color/lux et lumē: qz
lumē nō terminat visum: nec ppevidet
scz est spēs lux q. quā lux videt sicut co
lor p suā spēs. Lux aut pōt ex se i dy
aphano suā spēm gñare: color aut non
pōt nisi lumine sup ipm cadēte. Si au
tē sup lucem sive lucidū caderet lumē
alienū saltē maus ē sit lumē ppiū
impedit ipm saltē ne videat distincte.
Ideo maus lumē minus lumen dicitur
offuscare: sicut p. de stellis in die.

Sexta pars de auditu.

Organū vero auditus est in aurib.
et est quidā aer cōnaturalis positus in
tra cōcauitatē eius: ad quē dirigūt ner
uus quidā pteus a cerebro: cōmens
spm audibile. Mediu aut sensus hui
est aer extrinsec? ipi aeri supradicto cō
naturali et intrinseco cōtinuatus. Sed
obiectū ipius est sonus q. sit in aere ex
collisione duorū coporū solidorū sive
duorū adinuicem p quā fit tremor i aere
q. continuat vsq. ad aurē p modum
sphere: cuius centū est locus collisio
nis: et circulariter pndit cōtinue debi

lūdo cuius simile est cū pñat lapid
in aquā. Tū p. quā sit son? reflexus.

Septima pars de olfactu.

Organū aut olfactus est in duobus
cariculis descedētibus a cerebro que
similes sunt duobus capitibus mamila
larum p quas peruenit spiritus odora
bilis. Mediu hūus sensus est aer
vel aqua: licet idem sit mediū in hoc
sensu et alijs duob? scz visu et auditu
hoc tamen est differēter. Est enim hoc
mediū in visu scdm q. est corpus dy
aphanū: sed scdm hāc dispositionē non
est mediū hūmū in alijs sensib? Sed
obiectū est ip. us odor qui cōter multi
plicatur cū quadā fumali euaporatio
ne p calorē a corpore odifero resoluta.

Octaua pars gustu.

Organū gustus est in lingua p quā
res saporifera cōiungit humiditati sal
uari que limatur ab ea mediate. Car
ne spongiosa q. est in superficie lingue: et
reddit sapore suū spiritui q. est in mem
brano interiori. Tū p. q. duplex est me
diū in hoc sensu intrinsec? scz caro lin
gue: et extrinsec? scz hūiditas saluā
ideo si ipsa fuerit infecta amaritudine
gustus indicat cibū amarū. Obiectum
aut hūus sensus est sapor: cuius duo
sunt extrema contraria: scz dulcedo et
amaritudo. Media aut sunt plurima.
et hoc cōmune est predictis oibus sen
sibus: scz q. quolibet sit sensitiū? vni
contrarietates et mediorum ipsius.

Nonā pars de actu.

Organū tactus scdm quosdā est in
corde vel aliquid iuxta cor: valde redu
ctum ad mediū qualitatum tangibilis
vnde talē pportionē qualē ipm hz nō
sentit: sed solā excellentias tangibilis.
Sed scdm alios opz organū tact? effe
extensum p oia membra ad cuiusdā ex
cellentias tangibilis q. sunt corrupti
ue animalium. Tū illa supradicta p
portio reducta ad mediū qualitatum tā
gibilis videtur ponenda in neruis per
totum corpus animalis expansis. Me
diū autem hūus sensus sicut et sen
sus gustus est caro: vt supra tactū est.

Capitulum. ii.

et hoc est mediū cōiunctum. pōt et
men horū sensuum sicut et alio: esse
quoddā mediū extrinsec? sed nō habz
se ad sensationē nisi accidentaliter: qz
si non esset non minus sensatio fieret.

Sed obiectum hūus sensus est tan
gibile. Tū est aut vnum primū genus
omniū qualitatum tangibilium: sicut color
est genus omniū colorū: sed sunt i eis plu
res contrarietates: scz calidum: frigi
dum: humidū: siccū: durum: mole: aspe
rum: lenē: graue: et leue. Tūde orit
questio vtrum sensus tactus sit vnus
sensus vel plures. Et dixerūt aliqui q.
sit actus nominetur ab eo q. sentit: sic
est vnus sensus si hō ab his q. sentit
sic est plures sensus ppter plures con
trarietates tangibiles supradictas. Scz
hoc nō sufficit quia si nec esset ponē
dus nisi vnus sensus cum non sit nisi
vnum quod sentit: scz ipa anima. Ideo
melius dicitur q. sensus tactus est vn
materialiter: quia vnum est organum
secundum materiam et qualitatem: sed
est plures sensus formaliter: non secū
dum formā substantialem sed acciden
talem: quia secundum aliam qualitatem
quam dispositionem est perceptiuus ca
lidi et frigidit? secundū aliam humidit
et siccit. Et sic tactus est duo sensus: et
non plures: quia contrarietates predi
cte nō arguūt pluralitatem dispositio
num qualitatum in organo prop
hoc q. sunt sensibilia cōmuniā: vel sen
tiuntur modo sensibilia cōmuniā se
cundum figuram aut motū. Ideo sus
ficit q. organum sit quantum vt sentiā
tur secundū duos sensus sive motus aut
figuras iporū. Aristoteles aut in enu
meratione quin q. suū illos duos sen
sus tenet vniū posuit finem modū loquen
di vulgarē: vt dicit cōmētator: quia in
nullo mēbro inueniuntur vnus sine alio
Et ad eundē sensum dicit Aristote. q.
gustus est quidam tactus.

Tertia pars de diuisionib? sensibilib?
Sed ad maiore intelligentiam predi
ctorū vidende sunt quedā diuisiones
sensibilib? Nam scdm Aristotelem sen

sibilia quedā sunt sensibilia p se. Alia
sensibilia p accidēs. Et eorū q. dicuntur
sensibilia per se quedā dicunt sensibi
lia p pteā. quedam cōmuniā. Sensibi
le p pteā dicit qd. sentit vnico sensu fin
speciē sic q. nō alio: vt color visu: et so
nus auditu. Sensibile cōe dicit qd. ob
iectū vel plibus sensibus est sensibile:
vt motus et quies: nūcū magnitudo
et figura: et si qua sunt alia. Sensibilia
p se sunt illa q. dicta sunt: scz sensibilia
p pteā: cōmuniā: et magis sensibilia p pteā
cōmuniā: qz secūdu eorū specificā distin
ctionē sumit specificā distinctio sensuū
Sensibilia p accidēs sunt sicut homo
asinus sortēs et brunellus: quorū neu
trū sentit inquantū tale: scz inquantū albus
vel figuratū. Tū p. q. predicta diuisio
nō sic datur p opposita: quin eius mē
bra supponūt pro eodē. Quia nō so
lum color effe visibilis in eo coloratū.
Hec videt q. sensus de colore indicet
abstracte a subiecto: sed cōfute de colo
rato. Et ita de magnitudine et magno
figura et figurato: numero et numerato
sive ponantur accidentia quedā distin
cia a suis subiectis sive non. Ideo cum
idem sortēs sit albus figuratū et ho
mo: sequitur q. ipē idem est sensibile p
prium: sensibile cōmune est sensibile per
se: et sensibile per accidēs: sed hoc est
fin diuersos conceptus: quia inquantū
est albus dicitur sensibile propriū:
quia secundum conceptum a quo sumi
tur iste terminus albi vnico sensu sen
titur: sed inquantum figuratū dicitur
sensibile commune: quia secundum il
lū conceptum pluribus sensibus per
cipitur. sed inquantum albus vel figu
ratus dicitur sensibile per se: quia secū
dum talem conceptum res sensu perci
pitur: sed inquantum homo vel sortēs
dicitur sensibile per accidēs: quia se
cundum huiusmodi conceptum nō sen
titur. Sensus enim exterior: non iudic
cat de re secundum conceptum substā
tialē: sed a cōdentalem. Tūde ad de
uersitatem accidentium variatur iudi
cū sensus: itaq. ad variationē substātie.

De potentiis

Capitulum quartum.

Prima pars de interioribus sensibus generaliter.

Ico de anime sensitiue potentia apprehensiva exteriori. Dicitur enim est de interiori quod sicut prima etiam multiplex est. Nam alia est sensitiua cognoscitiva alia est speculativa sensibiliu reservatiua. Unde quod preter omnem potentiam cognoscitivam ponenda sit alia potentia non cognoscitiva sed reservatiua: patet ex hoc: quia in absentia sensibiliu: et omni actu cognoscendi cessante apparet quod species sensibiliu referuntur in nobis. ut patet in somniis. Et patet quod non reservantur in potentiis cognoscitivis: hoc est in organo in quibus anima nata est formare actum cognoscendi: quod tunc non apparet ratio quare deberet cessare actus cognoscendi cum nihil deficeret requiritum ad eius formationem. Ideo oportet quod sit alia potentia reservatiua huiusmodi specie: rum. Alia quidem non ex parte anime: sed ex parte organi et operis.

Due potentie interiores.

Et secundum hoc quiddam philosophi ponunt solum duas tales potentias interiores: unam cognoscitivam: id est in qua format actualis sensatio quam vocant sensum communem et eandem esse in corde etiam reservatiuam quam vocant fantasiam et eam esse in cerebro. Et his potentiis secundum eos diversa attribuantur nomina secundum earum diversas opera. Unde contingit quod una diversis nominibus nominetur: diversis tamen rationibus. Sed quiddam particularius considerantes ponunt quinque potentias interiores que sunt sensus communis imaginatiua/estimatiua/fantasia/et memoriatiua. Verum tamen propter occultam vicinarum potentiarum operationem et suorum organorum disfunctionem et situationem ac variam victorum nominum significationem ipsis sepe utimur aut per mixtum aut equivoce. Unde aliqui quod hic vocamus imaginatiuam vocant fantasiam et contra. Sed de nominibus

minimus curemus et rebus videamus.

Secunda pars de sensu communi.

Est igitur sensus communis potentia sensitiua que omnium sensuum particularium obiecta apprehendit. Non enim dicitur sensus communis: quia ipse solus sensibilia communia apprehendit et quiddam crediderit. Nam apprehendere illa sensibilia communia de quibus superaddictum est: convenit etiam sensui particulari secundum Aristotelem: sed dicitur communis: quia omnes sensus exteriores ab eo velut a communi centro exeunt. suorum obiectorum similitudines ad eum reducunt: quibus medianibus de singulis iudicat et discernit. Unde huius potentie tres sunt actus. Primus est cognoscere obiecta omnium particularium sensuum et convenientiam et differentiam talium obiectorum. ut quod album non est dulce vel quod hoc est dulce: et illud dulcius. Secundus est cognoscere actus particularium sensuum. Licet enim quibusdam visum sit quod actualis sensatio solum fiat in corde siue in sensu communis: tamen videtur esse de intentione Aristotelis quod sensationes fiant in organo sensuum exteriorum: quibus et eis non precipiamus nos sentire: quia sensibile existens in organo non sentitur: ideo per sensum communem sentimus nos sentire: scilicet videre vel audire: et sic de alijs. Tertius eius actus est cognoscere carentiam siue absentiam sensibiliu sicut iudicamus de tenebris vel silentio iudicando quod visus a nullo visibili movetur: vel auditus a nullo sonoro. Et hoc fit per sensum interiore: qui percipit per actum exteriores et eorum carentiam et non per sensum exteriorum qui species sensibiliu in absentia eorum: saltem longo tempore non reservat ideo nisi in eorum presentia nihil iudicat. De organo autem sensus communis alteratio est inter philosophos et medicos que forte magis est verbalis quam realis. Dicunt enim philosophi fuisse opinionem Aristotelis quod organum sensus communis secundum quo subiective

Capitulum tertium

formantur predicti actus sensitiui est cor: vel in corde in habentibus cor in non habentibus aut aliud proportionale. Dicit autem philosophi predicti siue medicis fuisse opinionem Galieni et Avicenne quod hec virtus est in cerebro: sed in anteriori parte cerebri ubi converunt nervi sensitiui quibus sensui quod locus medullarum et humidus est. Hec autem apparet contrarietas videntur posse concordari. Dicendo quod organum sensus communis est in corde secundum subiectivum et completivum: sed est in cerebro dispositivum non quod ibi fiat sensatio: sed quod omnes species sensibiliu paucis congregantur in ipso: et inde per quadam transierunt ad cor ubi fit sensatio. Tertia pars de imaginatiua. Imaginatiua est potentia reservatiua specierum sensibiliu a sensu communi receptarum: species enim rebus hic vocantur imagines ipsarum: inde imaginatiua accipit nomen. Hec autem potentia differt a sensu communi: quod non est potentia iudicativa sed solum reservatiua. Etiam quod sensus communis non accipit formam siue speciem: nisi presente re illa aut puta imaginatiua eam reservat etiam re absente. Hec vero potentia anteriori parte cerebri ponitur in qua etiam sensus communis ad sensum prius dictum esse conceditur sed differenter. Nam secundum anatomiam cerebri secundum sui longitudinem in tres ventriculos dividitur et quilibet duorum secundum anteriorem et medius in duas partes subdividitur: quarum quilibet maior est quam sit ventriculus posterior. In prima ergo parte anterioris ventriculi continentur omnes sensuum exteriorum nervi. In secunda vero esse videtur imaginatiua retinetur impressiones receptas a sensu communi: hec pars redigior et durior est quam prima. Nam virtus que bene retinetur per calidum et humidum: sed virtus que bene retinetur per frigidum et siccum non tam excessiva: sed debite proportionata.

Quarta pars de estimatiua.

Estimatiua est potentia que ex speciebus sensibilibus intentiones elicit

non sensatas. Dico autem intentiones non quidem rationis sed nature. Non enim apprehendit quid sit similiter nomen aut verbum: sed amicitiam comodum vel incomodum. Verbi gratia. Quis videns lupum nunquam alias visum fuerit ipsum tanquam sibi inimicum et sic ex eius specie sensibili elicit speciem siue intentionem inimicitie que non poterat per sensum apprehendi. Hec ergo potentia differt ab imaginatiua: quia illa solum retinet species per sensum communem representatas: hec vero elicit ex eis intentiones non sensatas sicut amicitie vel inimicitie ex quibus sequuntur actiones prosecutionis vel fuge. Unde secundum est quod licet potentie non nomen generale: tamen quando philosophi in modo loquendi videntur ponere differentiam inter species et intentiones. Species enim sunt que multipliciter ab obiectis ad organa sensuum exteriorum: sed intentiones multipliciter ab organo sensuum exteriorum ad sensum communem et organa aliarum potentiarum.

Differunt species ab intentionibus.

Est inter ipsas triplex differentia. Prima quia species non sunt representatiue: nisi sensibiliu exteriorum intentiones aut non solum ipsorum sed etiam sensationum eorum. Secunda: quia species fiunt in suis subiectis sine cognitione prima. Intentiones autem fiunt ab ipsis sensationibus: ideo ipsas representant. Tertia: quia species aliquas dispositiones requirunt in suis subiectis: quas non requirunt intentiones: sicut species lucis vel coloris requirit de aphantia in suo subiecto quam non requirit intentio ad sensum communem multiplicata: et sic patet quid per intentiones debemus intelligere cum dicimus estimatiua intentiones eligere. Hec ergo potentia estimatiua in prima parte medii ventriculi siue medie cellule cerebri ponitur quam qualis sit sicut et de alijs ad anatomiam pertinet considerare.

Quinta pars de fantasia.

b. iij.

Fantasia que a quibusdam forma-
tuta: a quibusdam imaginaria dicitur
duoq; nom. vocatur: tamē v. hic
sumitur est potentia formans imagi-
nes cum imaginibus: id est species si-
ne intentionibus componendo eas vel di-
uidendo: ideo fingit cunctas et mo-
stra et facit castra in hispania: et opera-
tur in somno sicut in vigilia. Hec au-
tem in potentia ab aliquibus in brutis
vocatur fantasia siue imaginatio in ho-
minibus vero cogitativa. Quando ve-
ro ipsa est cōiuncta rationi sicut in ho-
mine tūc in sua operatione dirigitur et
regitur a ratione. Et quia in homini-
bus ratio cōiuncta rationi ideo ope-
rationes fantasie in hominibus variantur
sed quādo ipsa nō est cōiuncta rationi sicut in
brutis: tūc regit solis quodā instinctus
nature. Et quia similis est instinctus
habentibus eandē specie: ideo in talibus
operatio fantasie nō variat. Unde ē
q; omnis hyrudo cōstitit nō facit nidū
suum: et omnis aranea telam suam.

Hec vero potentia scōda pte medie
cellule cerebri ponitur tanq; centrum
inter imaginatiuā et mōratiuā: q; con-
uertit se supra imagines in vtraq; ea-
rū reuertas: et tūc cōponit et vidit eas.

Sexta ps de memoriatiua.
Memoria est potentia reueratiua
specierum siue intentionum: nō solum
a sensu cōmuni receptarū: sed etiā ab
estimatiua et fantastica: vnde vt quidā
dicunt ipsa se habet ad estimatiuā sicut
imaginatiua ad sensum cōmūne. Et i
hoc hec potētia differt ab imaginatiua
differt etiā ab ea q; hec reuolat spēs
siue intentiones sensorum cum diffe-
rentie temporis preteriti in quo illa
sentiebantur. Illa vero sine differētia
temporis certi apprehensit per sensus
cōmūne differt autem ab estimatiua et
fantastica: quia ille sunt apprehensiuę
hec autem solum reueratiua. Memo-
ria quoq; differt a remissentia: quia
memoria: vt dicit commentator est cō-
tinua obseruatio illius qd semel fue-

rit apprehensum. Remissentia vero ē
eius qd postq; apphensum fuit oblitū
est et iterū rememoratū. **E**t de diffi-
nit remissentia q; est iterata acceptio
rei preterite de facili sine intētiōe et
doctrina. Et ideo dicit q; remissentia
est memoria siue conseruatio quasi ab-
soluta: scz per obliuionem nō in toto sz
in parte: et sunt hec vna virtus in sub-
iecto. Hec vero secundum modum: id
est differunt secundum rationem vt cō-
ceptus. Et dicit Aristoteles q; memo-
ratiui sunt tardi ingenij remissentiui
vero capaces et velocis: quia in me-
moratiuis magis viget sensus quam
intellectus. Hec autem potentia in
posteriori parte cerebri ponitur qui lo-
cus siccus est ppter nervos motiuos
qui oriuntur ab ipso.

Capitulum quintum.
Prima pars de potentia moti-
ua generaliter.

Pro de anime sensitiva poten-
tia apprehensiva. **H**ic videtur
dū est d motētia motiua. **M**o-
uet autem anima sensitiva quandoq;
spiritualiter et hoc dupliciter: scilicet co-
gnoscitiue et appetitiue: quandoq; au-
tem corporaliter: scilicet mouendo mē-
bra corporalia executiue. **E**t de ad
motum animalis et maxime secundum
locum de quo principaliter loquimur
tria requiruntur. **I**tem cuius talis sit ad
aliquid prosequendū vel fugiendū
primo oportet cognoscere q; illud sit
bonum et prosequendū vel malū et
fugiendū. **S**ecundo oportet inclinari
ad ipsius prosecutionē vel fugā. **T**er-
tio oportet exequi talem inclinationē
mouendo corpus et membra. **P**rimū
retinet ad potentiam cognoscitiuam
Secundum ad potentiam appetitiuam
Tertium ad virtutē executiua quā cōter
vocamus motiua. Et hāc diuisionem
quidā sub alijs vbi tradit dicētes:
q; duplex ē potētia motiua qdā impe-
rās et qdā iparā intelligētes p potētā
impātē iparā cognoscitiuā et appetiti-
uā et p potētā iparā iparā potētā exe-

cutiuam in mēbris corporalibus situatā
Sed iste locutionis modus hz locū in
ratione vtiētibz in quib; sola pprie ē
imperium sicut liberum arbitrium.

Scōda ps de potētia appetitiua.
Quia vero de prima potētia moti-
ua scz cognoscitiua satis dictū est. **D**e
scōda scz de appetitiua est dicendum.
Hec autē mouet dupliciter. scz diligen-
do vel odiēdo. Et diuidit in cōcupisci-
bile et irascibile. **C**ōcupiscibile mouet
ad bonū vel appēs bonū: modū vel
appēs modū. **I**racibile insurgit
ad malū: et fertur in arduū. Ab his oriunt
quatuor effectiones principales: scz
gaudium/spēs/dolor/timor. **I**ta per
cōcupiscibilem gaudemus de bono p-
senti: et speramus de bono absenti: per
irascibile autē dolemus de malo p-
senti: et timemus de malo absenti. **S**ensua-
litas autē est vix appetitiua et ad idē mo-
uet ad quod cōcupiscibile et irascibile
sed in quāti sensui siue corpori cōiūgi-
tur et a rōne nō regit/ sensualitas vo-
catur siue irrationabilis appetitus.

Tertia ps de potētia executiua.
De potētia autē executiua: siue cor-
poraliter motiua dicūt quidā q; ipsa est
triplex: scz naturalis/vitalis/ et aialis.
Quarta prima sitū suū habz in epa-
te. **S**ecūda in corde. **T**ertia in capite.
vt in principio ppinquo. sed est i corde
tanq; in principali et primo principio.
Virtus naturalis est motiua humo-
rū. **V**italis est motiua pulsū. **A**ialis ē
motiua membrorū. Sed de hac tertia
principaliter intendimus: quoniam alie
et specialiter prima videtur esse poten-
tie vegetatiue et conuenire plantis: li-
cet nō eodem modo sicut animalibus
Ipsa vero motiua secundū locum que
sit p membra solum est in aialibus per-
fectis: et nō in aialibus imperfectis que
nullū habent sensus tactus sicut sunt
aialia terre affixa vt ostree et conche.
Nam licet in plātis et in dictis aialib;
imperfectis quādo nutriunt et augmētā-
tur sit quidā motus scōm locū qui vi-
citur dilatationis et cōstructionis: licz

nō eodem modo sit in eis: quia in plā-
tis sine apprehensione preuia: in illis
vero animalibus cum delectatione vel
tristitia: tūc in predictis nō est motus se-
cundum locum qui sit per membra cor-
poralia qualis est motus pgressiuus:
vel saltatiuus aut alijs de loco ad lo-
cum delatiuus. **H**unc autē motum na-
tura ingeniauit animalibus perfectis
ad vniendū sibi obiectum cōueniēs
quod non est in eis cōiunctum sicut in
plantis potentia coniungitur suo ob-
iecto vt nutritiua cum cibo.

Quarta pars.
De potentia motiua naturali.
De predictis tamen potentia cor-
poraliter motiuis quib; de eis ad me-
dicum spectet principaliter considera-
re pauca nihilominus sunt dicēda.

De virtute naturali.
Est ergo virtus naturalis potentia
motiua humorum mediantibus venis
que secundum Galienum radican-
tur in capite: secundum Aristotēlem in cor-
de. Et hoc mouet siue operatur p spi-
ritum animale a corde per venas p-
cedentem et corpus vegetantem. **E**st
autem spiritus naturalis substantia sub-
tilis aerea i corde vi caloris ex sangui-
ne generata: ideo est valde levis et fa-
ciliter mobilis.

Quinta pars.
De potentia motiua vitali.
Virtus vitalis est motiua pulsū
mediantibus arteriis que radican-
tur in corde. Et hec operantur per spi-
ritum vitalem a corde in membra per ar-
terias procedentem et corpus viuifi-
cantem.

De virtute vitali.
Est autem idem secundum substan-
tiam spiritus naturalis vitalis et ani-
malis: sed differunt secundum opera-
tionem. Dicitur enim vitalis inquan-
tum a corde procedit et corpus instru-
mentaliter viuificat. Dicitur autem na-
turalis inquantum a corde procedēs p
epar transit et corpus nutrit et vege-
tat. Sed dicitur animalis quādo ad ce-
b. uij.

rebrum peruenit ⁊ inquantū ad sen
sum motum ⁊ disponit abilitat ⁊ sic
idem spiritus diuersis rationib⁹ diuer
sa habet nomina.

**Sexta pars de potentia
motiva animali.**

Animalis est potentia motiva membrorum scilicet officialium medianteibus nervis qui radicanr in capite

¶ Et hoc operatur per spiritum animale per cerebrum transeunt per nervos et organa sentiendi directus subtilitas et in aialis sensum et membra motum operatur. Sunt autem membra corporis triplicia: quedam radicalia ut epar. cor. cerebrum. et genitalia. inter que illa tria prima quibus sunt spiritus naturalis vitalis et aialis sunt de esse individui: sed genitalia sunt ad conservationem speciei. Alia sunt membra deferuentia ut vene: arterie. et nervi. que deferunt illi triplici spiritui. Alia sunt membra officialia. ut manus/pes. et huiusmodi ista mouet virtus aialis ad officium mori localis. In hoc autem motu talis est ordo secundum Aristotelem. quod est unum mouens non motum sed obiectum appetitus quod est bonum vel apparet bonum. Appetitus autem mouet ab obiecto et mouet membra et inter ipsa unum membrum mouet aliud. Pars enim membri que est circa lincturam mouet partem que est ultra sicut per virtutem que est in brachio potes mouere manum super lincturam brachij: ipso etiam non moto et sic de digito respectu manus. Item de ipsa membra nota mouet ipsum totale aial quod est tanquam vltimu motum.

¶ Capitulum sextum.

¶ Prima pars de anima
rationali Generaliter.

¶ Istud dictū est de anima sen-
situa dicēdum est de aīa ratio-
nali seu intellectuā/ de q̄ tres
fuerūt opiniones magis famose.

■ Tres opiniones de alta calidad

Tana fuit alexandri & aia intellecti
ua humana est forma materialis gene
rabilis & corruptibilis:educta de potē

tia materie diuifibilis ⁊ extenfa. Alia
 fuit opinio cōmentatoris q̄ est forma
 ingenerabilis ⁊ icorruptibilis nō edu
 cta de potentia materie/nec extenfa: q̄
 illa eft vnica in omnibus hominib⁹
 cuilibet eorū indiftanter affiftens: fed
 tamē nulli inherens. Tertia via eft v
 ritas catholica, que non eft tanq̄ op
 nio tendēdam fed tanq̄ fides firma, ſc̄z
 q̄ anima intellectiua non eft vnica in
 omnibus hoībus: fed eft forma ſubſtan
 tialis hoīs corpus inſormā: et cū eo
 vnū componēs non educata de potētia
 materie. Et ideo pprie nō inherēs: q̄a
 inherere pprie vt diſtinguitur contra
 inſormare importat materialiter ipen
 dere. Non generabilis nec corruptibi
 lis fed tñ non ſimpliciter ppetua: quia
 de nouo ſc̄z in vnione ipſius cū corpo
 re a deo creatā ⁊ a pte poſt perpetua.
 Non extenfa fed indiuiſibilis: et ideo
 tota in toto ⁊ tota in qualibet pte cor
 poris. Tandē falſa eſt quorundā antiq̄
 rū theologoꝝ opinio dicentū q̄ ani
 ma nō eſt ſecundū eſſentiā in toto cor
 pore fed in par te determinata ſalz in
 centro cordis poſita: totū corpus viſi
 ficat atq̄ mouet. Et ad hoc poſitū ex
 emplū caladū de aranea q̄ in cētro te
 le ſue reſidens ſentit quēlibet motum
 in tela factū. Que autēz fuerit opinio
 arifotelis de anima intellectiua hūa
 na. quantū ad ea que dicta ſunt ex ei⁹
 libris autētiq̄ perſpicue nō habetur:
 quia de hīs que tangunt ſectas ⁊ reli
 giones hominū cōmunitur obſcure et
 ambigue loquitur. Prima tamen opi
 nio ſuperius dicta circūſcripta fide et
 ſequēdo apparentiā rationis natura
 lis inter oēs pbabilior videretur.

¶ Secūda pars de potē
tia anime rationalis.

C Sed ad potētias animę rationalis
accedamus quę generaliter dūc sunt:
scilz cognoscitiua; motiua; quas intel
lectum et affectum vocamus. Triquan
tū enim est potētia cognoscitiua dicē
intellectus: sed inquantū est potētia
motiua dicitur affectus seu voluntas.

Capitulum sextum

¶ **¶** Ande licet de anima rationali diuersa nomina dicantur: sicut dicimus qd ipsa est intellectus. ratio. ingenium. memoria. voluntas. liberus arbitrius: tamen hec omnia nomina nō dicunt aliquā distinctionem in essentia anime: sed differēt ratione: qd ipsa dicit intellectus inquantū apphēdit. ratio inquantū dicerēt. ingenium inquantū vestigat. memoria inquantū pseruat. voluntas inquantū appetit. lib. arbitriū inquantū eligit. Hec autē omnia reducuntur ad duas rationēs gēiales. scz cognoscendī et affectandī. a quibz due potentie de nobis sūt: scilz intellectua et volutua. de quibz rōmo de intellectu est agēti.

Tertia pars de intellectu
agente & possibili.

¶ Divisio intellectus.

Intellectus igitur secundum Aristotelem
diuiditur in intellectum agentem et in
intellectum possibilem siue potentialem.
Intellectus agens est potentia actiua
intellectionis: scilicet intellectus possibilis
est potentia passiua non passione cor-
ruptiua sed perfectiua scilicet recipiendo in
se intellectiones ab intellectu agente.

Prius autē intellectū agere dicitur
plex est opinio, nam quidam dicūt q̄
est ipe intellectus diuin⁹. Alij dicunt
q̄ est idem secundū essentia cum intel
lectu possibili s; dicūt possibilis inquā
tūm est receptiu⁹: sed dicūt agens in
quantū est sua intellectuali opatione
actuatus. Et ad hunc sensum dicūt no
bilior intellectū possibili. Secūda autē
opinio vera est. Prima autē non nega
tur: quia nō negam⁹ diuinum intelle
ctum agere ad nostrā intellectionem:
sino oportet ipm principaliter concu
rere cū in omni actōe oporteat esse ali
quod agens nobilior passio.

¶ Quarta pars de intellectu
speculativo et pratico..

Intellectus inſup diuiditur in intel
lectu ſpeculatiuũ & practicu. Et dicẽ
ſpeculatiuũ inquantũ cognoscit ve
rum in rõne veri: practicu? at inẽtũ co
gnoscit verũ i rõne boni. Vel dz specu

latitudo scilicet inquantum finis eius est co-
gnitio: sed dicitur non speculativus siue
practicus inquantum finis eius est ope-
ratio. Vel magis proprie loquendo dicitur
speculativus inquantum est productus
etiam noticie speculative. ¶ Practicus
autem inquantum est productus noticie
practice. De quarum noticiarum
differentia postea dicitur inferius. Intellectus
autem practicus quidam in
synderefin rōnem et consentiū ē. Alii
in syllogismo practico synderefin pro-
ponit maiorem: sicut nullum malū est
faciendum: ratio autē assumit minorem
scilicet hoc est malum: et cōscientia conclu-
dit conclusionē scilicet hoc non est faci-
dū. Et sic synderefin est circa univē-
lia principia in quibus cōiter non
contingit errare: idē synderefin nūq̃
taliter extinguitur. Ratio autē est circa
particularia circa que quādoq̃ est er-
ror. et inde sequitur q̃ scientia est erro-
nea. ¶ Ratio autē dividitur in partes
superiorem et inferiorem: non q̃ in ea
sint p̃tes distincte: sed sicut oculo eodē
videm⁹ sursum et deorsum sic dicitur
portio superior q̃ rōcinatur de o-
minis et eternis. Et si hoc sit solū
speculativē vocatur intelligentia. Dicitur
autē portio inferior q̃ cōconatur de
temporibus et transitorijs ¶ Predictive
rōnia a doctis quandoq̃ sumunt et
importāt non solum potentiā cognos-
citiuā: sed etiam potentiā affectuā.
Capiunt etiā equivoce quicq̃ pro ip̃a po-
tentia: quicq̃ pōtūtiōe ipsius.

Quinta pars de compatio
tubus sensus vel intellectus.

Non sunt hic autē p̄mittēde que
dam cōpationes quas Aristoteles po
nit inter sensum ⁊ intellectū. Prima
est q̄ sicut sensus reducit ad actum a
sensibili sibi obiecto : sic intellect⁹ ab
intelligibili sine a fantasmate vel obie
cto. Secunda est q̄ tā sensus q̄ intel
lect⁹ quodāmodo pat̄t ad obiecto nō
tamē passione corruptiua vel generati
ua substantie. Tertia q̄ primus actus
vtriusq̄ est simplex differentie. i. sine

De potentiis anime

cōplexione et nō est differentie affirmatiui vel negatiui. Quarta q̄ vterq̄ p̄sentians aliqd̄ esse delectabile vel tristabile mouet appetitū ad p̄sequendū vel fugiendū. Quinta q̄ vtrobiq̄ sit appetitus mediante iudicio: sc̄z de bono vel malo: tñ differenter: quia sensus nō aspiciat nisi ad p̄sens. intellectus autē ad futurū: ideo q̄nq̄ qd̄ est p̄sentialiter delectabile dimittit p̄pter cōsiderationem iusticie future. Sexta q̄ in eis appetituum id est p̄secutiui et fugitiui non differūt realiter ab invicem nec a sensu vel intellectu: sed solariatione. Septima q̄ fantasmatata sūt intellect⁹ sicut sensibilia sensus sic q̄ sicut sensus non sentit vel mouet sine sensibilib⁹: ita intellect⁹ non sine fantasmatate. Octaua est q̄ sicut obiectū generat speciem in sensu exteriori: postea in sensu cōi qui discernit sensibilia diuersa et sic ē quodāmodo vn⁹ et quodāmodo plura. sic fantasmatata diuersa mouēt intellectum eundem existētem. Nonā q̄ sicut in sensu si sit iudiciū q̄ hoc est bonum vel malū. appetitus mouet ad p̄sequendū vel fugiendū. sic per rationem fantasmatū si intellectus iudicet bonū vel malū. appetitus intellectus mouet ad p̄sequendū vel fugiendū: sed hoc differēt: quia appetitus sensituius mouet naturaliter: s̄ appetitus intellectus libere. Decima q̄ in vtroq̄ contingit vere et falsē: cōponere et diuidere circa bonum vel malum: sed tamen differt bonū simpliciter vel apparet bonū. Unde q̄ est p̄ntialiter delectabile: licet ad illud sequitur magnū malum apparet sensui esse bonū et intellectui: non solū ad p̄sentia delectabile: sed aspiciēti apparet illud simpliciter esse malū. Undecima est q̄ sensus nō sentit abstracte: sed intellectus intelligit abstracte. Sensus em̄ videndo curuū vel albuū nō distinguit inter subiectum et curuitatē vel albedinem inter que distinguit intellectus abstracte intelligēdo hoc ab illo: nec etiā sen-

sus abstrahit a singularib⁹ sed hoc facit intellect⁹ intelligēdo vniuersaliter. Duodecima est q̄ intellect⁹ in actu. id est intellect⁹ agēs idem q̄ intellectus et intellectio: nō sic autem de sensu. Et hoc intelligendū de primo intellectu agēte qui est intellectus diuinus.

Capitulum septimū.

Prima pars de potentia rationali motiua.

Pro de potētia anime rōnalis cognituiua videndū est de potētia affectiua siue volitiua. Ipsa nanq̄ rō siue rōnalis aīa si iudicat aliqd̄ esse bonū vel malū et ibi s̄sit. dicit esse cognituiua siue intellectiua si autē p̄cedit apli⁹ et iudicat illud esse bonū fiat b̄z motiua si xō adhuc p̄cedit vteriq̄ et nō solū iudicat illud esse bonū vt fiat: sed etia iudicat appetat: dicit affectiua siue volitiua. Est igit vis anime rationalis motiua multiplex. quedā cōsiliariua sicut sinderesis vel rō q̄ iudicat aliqd̄ esse bonū vt fiat: aut malū vt nō fiat: quedā autē est effectiua sc̄z ip̄a voluntas q̄ appetit id qd̄ iudicat bonū et refutat id qd̄ iudicat malū. Quedā xō impatiua sc̄z libertas siue liberum arbitriū: que imperat illud fieri qd̄ iudicat bonū vel nō fieri qd̄ iudicat malum. Hec autē vtrāq̄ sc̄z cōsiliariua et affectiua cōplectit⁹ vt patebit. nec tñ ista inter se aut ab ip̄a aīa vel volūtate in re equaliter distinguitur.

Secūda pars de distinctione libertatis. De libero arbitrio:

Sed anteq̄ de libero arbitrio dicamus sciendū est q̄ libertas distinguitur triplex. sc̄z a necessitate. a peccato. et a miseria. Prima ē nature et tā bonorū q̄ malorū. Sc̄da est gr̄e et est solū bonorū. Tertia est glorie et est solū beatorū. Libertas autē a necessitate distinguitur duplex: sicut necessitas dupliciter dicit⁹ falsā necessitas coactionis et necessitas ieiunabilis. Libertas a necessitate inuitabilitatis vocat⁹ cōtingen-

Capitulum. vii.

tie. Libertas autē cōtingentie adhuc potest distingui duplex. sc̄z libertas in differentie et libertas contradictionis. Omnis em̄ libertas in differentie est libertas cōtradictionis non ec̄uerso: q̄z dicit⁹ libertas in differentie quādo voluntas est sic indifferēs q̄ non magis inclinatur ad vnā partē contradictionis q̄ ad aliā. Modo stat q̄ aliquis habitus in aliqua virtute sicut temperantie habet libertatē contradictionis ad agendū vel non agendū secundū illā virtutē et tamē non habet libertatem in differentie. quia magis pronus et magis inclinatur est ad opus virtutis. Via autē predicta nomina quomodocūq̄ capiatur libertas supponit⁹ p̄ eadē re sc̄z p̄ ip̄a voluntate: nō tamē sunt sy- nonima: q̄ in diuersis acceptionib⁹ diuersa habent cōnotata. Nam libertas a peccato supponit⁹ p̄ voluntate: cōnotando eam ēē in gratia. Libertas a miseria cōnotat ea esse sine pena. Libertas a necessitate cōnotat eā nō posse necessitari. Libertas in differentie cōnotat eam nō magis inclinari ad vnū op̄positōrū q̄ ad reliquū. Libertas contradictionis vel oppositionis cōnotat eam simpliciter posse in vtrūq̄ oppositorū. In proposito autem cum loquimur de libero arbitrio intelligimus de libertate cōtingentie contradictionis siue oppositionis.

Tertia pars de p̄ditionibus voluntatis.

Anteq̄ vero inquiram⁹ que sit fortalis rō hui⁹ libertat⁹ enumerāde s̄t aliquę p̄ditiones ip̄ius voluntatis.

De p̄ditionib⁹ volūtatis.

Prima est q̄ voluntas nō est solus potentia passiva sed actiua: nec solum operationum exteriorū imo suorū interiorum: actuum qui sunt volitio vel volitio. Unde posset diuidi voluntas in voluntatem agentem et volūtātē passibilem: cōsimiliter intelligendo sicut supradictum est de intellectu. Si em̄ voluntas foret passiva tantū nō esset in sua libera potestate velle et nō velle

p̄sente obiecto. quia nō est ī potestate passiuū pati et non pati: principio actiuo disposito et sufficienter approxi- mato. Secunda est q̄ voluntas est passiva non solum ab obiecto sed etiā ab intellectu. a sensu. et appetitu sensitiuo. De obiecto patet quia ē causa partialis volitionis vel nolitionis. De intellectu patet: quia noticia intellectus concurrat ad actus voluntatis: vt apparebit ex dicendis. De sensu autem et appetitu sensitiuo: p̄t q̄ sensus mouet intellectum cum rēp̄sentat eis speciem mediante qua mouetur ad intelligendū. Appetitus etiam sensitiuus ip̄m mouet cū de actu sensus sepe intellect⁹ aliter et aliter iudicet: secundū qd̄ appetit⁹ sensitiu⁹ est aliter: et aliter affectat⁹. Tñ b̄z sedo rethorice: q̄ non eadez vident⁹ amantibus et odientib⁹: neq̄ iratis et māsuetis se habētib⁹. Sic ergo sensus et sensitiu⁹ appetit⁹ p̄mo mouēdo ip̄m intellectū mediante ip̄o mouet voluntatē: quia voluntas nata est moueri et diuersificari quo ad et actū sc̄m alterū et alterum intellect⁹ iudiciū. Tertia ē q̄ voluntas nō solū in seip̄am actiua est volitionis vel nolitionis s̄ etia mediātibus actibus illis actiua ē in intellectum: in sensū et ī appetitū sensitiuū. De intellectu: et p̄ hīs a fortiori de sensu p̄t p̄positū: q̄z alit⁹ amor et odiū non puererēt iudiciū: cuius oppositum experimur. Potest ergo voluntas moueri intellectu et sensu non tñ sic q̄ simpliciter suū imperiū sine alio motiuo possit in eis causare assensum vel dissensum: q̄z tñ possem⁹ libere assentire vel dissentire quibuscūq̄ vellem⁹: qd̄ experimur esse falsū. S̄z tñ pōt hui⁹ assensū vel dissensū in aliq̄ p̄tialit⁹ cōcausare. et per hīs appetitū sensitiuū mouere: cum nat⁹ sit immutari ab imutatione iudiciū. Quarta est q̄ voluntas non fert in cognitiū: q̄z appetit⁹ aīalis differt ab appetitu naturali i hoc q̄ non fert in obiectū nisi cognitū. Appetitus autē aīalis rōnalis ē est ip̄a volun-

De potentiis anime

tas differt ab appetitu animi sensitivo: in hoc quod non fertur in obiectum nisi cognitum cognitione intellectuali. Voluntas ergo dicitur appetitus cognoscitivus? non quod cognoscatur inquantum est inveniunt ratio appetitus: sed quod actus ipsi? obsequit cognitionem primam sui obiecti.

Quinta est quod voluntas non fertur in malum inquantum malum: quod obiectum appetit? est bonum vel appetens bonum: ideo non potest velle illud in quo nulla appetit intellectui ratione bonitatis: nec potest nolle illud in quo nulla appetit ratione malicie seu fugibilitatis: licet possit illud non velle et actum suum differre ut prius fiat inquisitio appetit bonitati sit aliqua malicia: prius vel contra. Potest tamen velle illud quod aliquo modo appetit bonum si cut velle adulterium ratione delectationis. vel nolle ipsum ratione inhonestatis. Non potest ergo voluntas velle contra vel preter totale iudicium intellectus: id est vel preter totale iudicium. Hoc enim potest sic ad opposita. quod possit velle malum sub ratione malum aut nolle bonum sub ratione boni: sed potest non velle quod prima facie appetit bonum: et non nolle quod prima facie appetit malum non male quod prima facie malum et etiam potest illud vel e aut nolle in quo si mul apparent rationes boni et mali.

Sexta est quod voluntas licet possit ab obiecto allici et difficultari: non potest tamen simpliciter cogi. Ratio autem quare voluntas non cogitur bono: sicut intellectus vero ab aliquibus est dicitur: quod nihil est ita bonum saltem preter bonum primum: in quo non sit aliquid impfectionis: aut saltem apparet possit. Ideo voluntas tali bono non cogitur adherere. Sed aliquid est ita verum: quod siue eo nihil est aut apparet esse falsitatis: ideo tali vero intellectus cogitur essentia. Hec autem ratio persuasiva est non evidens.

Quarta pars de inquisitione libertatis. Hic ergo presuppositis inquiramus in quo consistit forma ratio libertatis non tamen intelligamus voluntatem sic esse liberam quod libertas sit aliquid res ab ea distincta

et sibi supradicta: sicut accidens sibi substantia. Ita sicut anima intrinsece et essentialiter est voluntas sic est intrinsece et essentialiter libera: quia non stat per aliam quam potentiam ipsam esse et non esse libera. Hoc autem presupposito dicamus quod aliquid esse liberum potest imaginari multipliciter. Uno modo: quia illud se solo nullo alio requisito potest in suum actum: sic solus deus est liber secundum veritatem fidei: quicquid murmurat philosophi. Alio modo: quod et si aliud ab eo requiratur: tamen illud est in sua libertate primo modo: sic nulla creatura est libera ut satis patet. Tertio modo: quia positus omnibus requisitis ad suum actum contingenter eis coagit et potest agere et potest non agere: et sic coiter dicitur potentia rationalis est libera: et sic potest ad opposita. Sed sine assertionem meraria: videtur secundum fidem et hoc non consistit formalis ratio libertatis: nec per hoc differt agens liberum ab agentibus naturalibus non liberis: immo hoc commune omnibus agentibus creatis quod omnibus positus ad suam actionem requisitis contingenter et non necessario coagitur: quod possint suum effectum agere et non agere. Terbi gratia. Ignis quibuslibet causis positus contingenter eis coagit et potest producere et potest non producere ignem. Hoc autem probatur esse verum et tribus veritatibus Catholicis.

Quarum prima est: quod non stat aliquid fieri ab aliquo et illud non fieri a deo. Secunda quod non stat aliquid fieri a deo: et illud non contingenter fieri ab eo. Tertia quod non stat aliquid contingenter fieri a deo: et illud necessario siue non contingenter fieri ab alio. Ex quibus manifeste sequitur quod nulla creatura siue naturalis siue libera necessario aliquid facit: imo ita contingenter sicut causa prima. Si quis vero dicat quod licet ignis omnibus causis requisitis positus contingenter coagatur eis ita quod absolute potest non agere: tamen hoc non potest de communis cursu natura

Capitulum octavum

intelligere autem non est de liberato voluntate. Hoc ideo non videtur valere: quia cum ille communis cursus nature dependeat ex dei voluntaria dispositione et potuerit ipsum aliter ordinare adhuc posset ad placitum immutare non esset ipsi voluntati essentialis condicio libere agere sed accidentalis et aduenticia dispositio: cuius contrarium a principio supposuimus.

Quinta pars de formalis ratione libertatis.

Dicamus igitur et ex premissis concludamus quod licet ad libertatem requiratur quod sit potentia sue operationis productiva continenter. hoc tamen non sufficit: nec in hoc consistit ratio libertatis adequate et formaliter. Sed difficile est videre quid ultra hoc requiratur. Ad cuius tamen intelligentiam est sciendum: quod deum aliquid producere libertate contingenter de qua loquimur tria connotat vel importat scilicet deum suum productum intelligere: et ipsum intelligere deo velle. Deus enim nihil producit nisi intelligendo et volendo: non tamen quicquid intelligit aut vult: ideo producit: cum seipsum maxime intelligat et velit. Illud ergo non sufficit: sed ultra ad ipsum ad aliquid libere producere requiritur ipsum huiusmodi actum intelligendi et volendi ad suum effectum contingenter applicare hoc est suum effectum contingenter intelligere et vel le fieri vel esse. Cum igitur in hoc consistat ratio divine libertatis formaliter et libertas in deo dicat perfectionem simpliciter: et libertas in creatura dicat perfectionem conformis denotationis sequitur quod libertas in deo et in creatura sunt conformis rationis: et per consequens illa sola creatura erit libera quod respectu sui effectus conformem modum habet principia di cum libertate divine: talis autem est rationalis creatura que intelligendo et volendo principiat contingenter. Unde potest trahi brevis descriptio libertatis: scilicet quod libertas est potentia intellectiva et voluntaria sui effectus productiva

contingenter: et aliquid libere agere est illud intellectu et voluntate contingenter producere. Cui descriptioni concordant antiqui doctores catholici dicentes: quod libertas est facultas rationis et voluntatis. Unde et liberum arbitrium dicitur seu potius arbitrium liberum. arbitrium quantum ad rationem liberum quantum ad voluntatem. Ex quibus sequitur quod nihil vere et proprie potest fieri libere nisi potentialiter fiat ad intellectualem cognitionem. Aliquid autem fieri libere potest dici dupliciter. Uno modo vere. Alio modo interpretative. Vere libere dicitur aliquid fieri quando est in potestate voluntatis: et preceps ipsius de liberatione vel operatione rationalis. Interpretative vero quando deliberatio vel ratiocinatio in motu est potestate voluntatis: sed tamen non deliberat. Imo unam partem elicit quasi modo nature ex habitu vel impetu consuetudinis sicut patet in multis. Et hec dicuntur de anime potentiis.

Capitulum octavum.

Prima pars de ordine dicendum.

Sub dictum est de anima: et sequenter dicendum est de his qui sunt in ea. Tria autem sunt in anima ut dicit philosophus secundo ethicorum scilicet potentie habet et passionibus sed differuntur quoniam ut supra dictum est potentie anime principales sunt in ea idem: prout hoc est sunt idem cum ea: sed habet et passionibus sunt in anima inhesive. Cum ergo de potentiis dictum sit: dicendum est de habitibus et passionibus. Quia vero Aristoteles ibi solum enumerat ea que sunt in anima secundum partem appetitivam in qua est virtus moralis: de qua ibidem tractat. ideo non est credendum quin in anima ponendi sint aliquid actus que non sunt habet vel passionibus. Et etiam secundum aliquid in ea sunt ponende preter habitus et virtutes preter species. Quare de omnibus istis per ordinem et primo de speciebus. postea de actibus habitibus et passionibus est dicendum.

De his que anime insunt

¶ Secunda pars de hoc nomine species.

¶ In primis autem sciendum est quod licet hoc nomen species multipliciter sit etiam utitur: tamen adhuc ut pertinet ad materiam de notitia de qua tractamus: quod dupliciter solet capi. Primo modo communissime pro omni forma ad notitiam habendam concurrente: et quandoque ipsa forma obiecti quod cognoscatur dicitur species. Secundo modo pro omni forma que est aliquo modo ratio cognoscendi aliquam rem: et sic ars et alia habita de cognoscitui quandoque dicuntur species: sicut patet septimo metaphysice. Tercio modo pro omni forma que similitudo et imago rei cognite et per hanc res illa cognoscatur et sic ipsa actualis notitia quandoque dicitur species. Quarto modo sumitur specialiter et proprie pro forma: que est similitudo vel imago rei cognite manens naturaliter in anima etiam postquam ipsa veritas actualiter cognoscere: apta nata tueri etiam in notitiam rei cuius ipsa est imago vel similitudo: et sic sumitur in proposito. De primo tamen modo bene videndum est: utrum in medio sit aliqua species causata ab obiecto sensibili que sit ipsius similitudo vel imago. Quare primo videndum est de specie sensibili si aliqua sit in medio. postea de specie sensibili tam in sensu exteriori quam interiori: tandem de specie intellectuali.

¶ Tertia pars de speciebus in medio.

¶ Est etiam communis opinio quod in medio tales species sunt ponende propter rationem: experientiam et auctoritatem. Propter rationem quidem: quia nichil agit indistans: nisi primo agat in medium. nam septimo philosophi dicitur quod oportet mouens et motum esse simul secundum tactum: sed sensibile agit in distans sed in sensum: ergo primo agit in medium et non nisi suam speciem. igitur etc. Propter experientiam autem: quia si radius solaris transeat per vitrum rubeum color oppositus in pariete apparet rubeus et non est color verus: quod non est in medio cum non sit susceptibilis eius nec in pariete cum sepe color parietis sit contrarius: experimur etiam speculum representare rem aliquam sibi obiectam: et per consequens aliquid recipit ab ea: et non ipsam rem ergo eius speciem. Propter auctoritatem vero quia secundum Aristotelem scilicet de anima. aliquid patet a calore et odore: quod non est natum sentire: sed nichil est tale nisi medium. igitur etc. Sed his non obstantibus est quorundam opinio contraria. Et quia in proposito videtur maior difficultas de visibili quam de alio obiecto sensibili. primo dicit opinio ista: quod ab obiecto visibili non causatur aliqua species siue aliquid in medio alterius rationis ab obiecto: quia talis pluralitas ponere sine necessitate. Tum quia talis species esset qualitas: et non esset sub aliqua quatuor specierum qualitates ut patet inductiue. Tum quod si esset aliqua necessitas ponendi talem speciem esset propter supradictam rationem: quia mouens et motum debet esse simul secundum tactum. Sed hoc non oportet esse vniuersaliter verum: quia precipiens et precipitum non oportet sic esse simul. nam precipiens potest non esse motu precipitationis adhuc existente: ideo non oportet mouens et motum simul esse similitudine locali: sed est intentio Aristotelis et commentatoris quod sunt simul similitudine naturali vel virtuali. ita quod non sit medium impediens et quod sint in debita approximatione. Secundo propter experientiam predictam de radio solaris dicit ista opinio quod quandoque ab obiecto visibili causatur aliquid in medio eiusdem rationis cum obiecto. Unde radius transiens per vitrum rubeum mediante colore vitri causatur verum colore qui est eiusdem speciei cum colore vitri: quia aliter inter eos non esset tanta similitudo vel conuenientia si essent aliterius speciei. Tercio dicit quod iste color non est in pariete sed in aere: et aliquando in eo causatur et aliquando non. Unde quando in medio illuminato non pre-

Capitulum. viii.

existunt colores contrarii: causantur in eo tales colores et aliquando in gradu intensiori: tunc possunt videri: aliquid in remisso et tunc non possunt videri: ideo dicit commentator secundo de anima. quod aliqua sensibilia sunt de sui natura: que propter suam debilitatem a sensu non possunt comprehendere: septem quandoque et quomodo medium patitur ab obiecto visibili. Alterius propter experientiam de speculo dicitur quod non est ibi species aliqua: sed ipsam obiectum videtur ibi per lineam reflexam. Unde etiam secundum opinionem primam si esset talis species tamen non esset in speculo propter suam debilitatem sed in aere. Nam si esset talis forma in speculo. ipso fracto frangeretur nec apparet tot imagines quod sunt partes fracte: cum accidens diuidatur ad diuisionem subiecti.

¶ Quarta pars de generalibus conditionibus specierum.

¶ Licet autem vera quod predictarum opinionis sit probabilis: tamen quia prima est communior: nec videntur per secundam posse sufficienter saluari apparitione que sunt maxime in speculo: ideo sequendo eam ponam aliquas conditiones generales huiusmodi specierum: postea aliquas speciales casum. Prima ergo conditio est quod tales species sensibiles contrarii adinuicem non contrariantur: quod possunt esse in eodem subiecto secundum eandem partem subiecti tam in medio quam in organo. De medio patet quasi albedo et nigredo approximentur vni medio vtriusque in illo videbitur: ideo vtriusque species in illo recipitur. De organo communitate patet. Unde si vnum album et aliud nigrum oculo secundum eundem situm presentem vtriusque species secundum eandem partem oculi recipitur: nec ex eis commiscebitur vna media species sicut in caliditate et frigiditate media tepeditas. Nec obstat quod per contrariam iudicamus albedinem perfectam aut nigredinem: sed iudicamus medium colore: sicut si super nigrum ponatur album

nec apparet album nec nigrum sed fuscum. huius est ratio est: quia licet ista species non sint contrarie in essendo tamen iudicia secundum eas sic essent contraria sicut est de iudiciis propositionum contrariarum vel contradictoriarum. Cum igitur iste species albedinis et nigredinis sint simul in oculo indistincte secundum situm: et sensus non indiget pluralitatem vel diuisionem rerum: nisi secundum diuersos situs suarum specierum in eo recipiari: ideo sensus indistincte hoc quod videt iudicat vnum et non potest iudicare hoc album et nigrum. ut dictum est. quare species albi et species nigri cum neutra possit efficere suum iudicium: quia agunt in idem subiectum: ipse simul efficiunt iudicium medium scilicet quod hoc est fuscum vel pallidum. Secunda conditio est quod tales species non sentiuntur nec sensu percipiuntur: quod cum ille immediatus causent sensationem quam qualitates sensibiles si sentiantur ipse immediatus quam sua obiecta sensu perciperentur cuius oppositum exprimitur. Non ergo dicuntur species sensibiles: quia possunt sentiri: sed quia ab eis potest sensatio causari. Tertia conditio est quod tales species a qualitatibus sensibilibus a quibus causantur sunt alterius rationis: patet ex duobus: predictis: sed vtrum sit alterius rationis vel speciei species in medio et in sensu aut exteriori vel interiori organo officio non dubium est. Quarta conditio est quod tales species sunt reductue de tertia specie qualitates: sunt enim passionis vel passibiles qualitates: non quia sint proprie sensibiles ut dictum est: sed quia a sensibilibus causate nate sunt causare sensationes. Quinta conditio est quod tales species habent in medio eandem resistantiam. Potest autem in aliqua mutatione resistantia multipliciter imaginari. Vno modo ratione contrarietatis naturalis: cum enim quodlibet ens naturaliter appetat permanere: vnum contrarium resistit alteri contrario tamquam ipsius corruptiuo: et talem resistantiam

De his que anime insunt

non habet in medio species sensibilis cum non habeant contrarium ut dictum est. Alio modo ratione continuitatis corporalis. Cum enim virtus unita fortior sit ipsa diuisa quodlibet continuum appetit esse unum: ideo resistit diuidendi ipsi. Tercio modo ratione situationis localis. Cum enim aliquid est in loco vel sit sibi naturali naturaliter appetit ibi consistere: ideo resistit mutationi secundum quam oportet ipsum a tali loco moueri: talem resistantiam non habet species in medio: quia ad multiplicationem ipsam non oportet medium diuidi vel moueri a loco suo: nisi forte hoc haberet locum in sono: de quo postea patebit. Quarto modo potest imaginari resistantia licet minus propria ratione indispotionis suscipiens: quia subiectum non est sufficienter dispositum ad receptionem talis mutationis vel forme generabilis: sic manifestum est quod medium bene resistit generationi specierum sensibilium. sic enim dicitur si tas et opacitas resistunt speciebus? lucis vel coloris et eas reflectit et sic proportionatur de alijs. Sexto conditio est quod tales species propter predictam resistantiam non habent in medio generationem successiuam: quia enim ex tali resistantia non pueniat successio satis perfecta si ponatur secundum Aristotelem instantanea esse luminis generationem. cum tamen habeat resistantiam talem. Nec ergo resistantia non operatur tarditatem generationis vel multiplicationis: sed paruitatem vel remissionem dispositionis generabilis ita quod a candela eque cito illuminabitur extensus aer grossus sicut purus licet non eque intense.

Quinta pars de specialibus conditionibus specierum.

Post has pono alias conditiones speciales huiusmodi specierum. Prima est secundum Aristotelem. quod lumen vel species lucis et pari ratione species coloris multipliciter instanti: non intelligendo quod instans aliquod quod sit pars temporis in diuisibilis: sed aliquid vel instantanee generari quod generatur totum simul

ita quod non prius una eius pars quam alia nec gradualis nec quantitatua et sic videtur esse intentio. Aristotelis secundo de anima quod generatio luminis sit instantanea ubi reprehendit impedimentum dicentem oppositum: et idem videtur sentire de generatione delectationis septimo ethicorum. Sed salua Aristotelis reuerentia quod alicuius rei generatio. naturaliter sit aut esse possit illo modo instantanea non credo esse verum: ideo ad salvandum Aristotelem aliqui dicunt quod fuit eius intentio illud asserere non cathetice sed simpliciter sed conditionaliter: scilicet quod si lucidum instantanee applicaretur ad medium luminis receptum instantanee illuminaret ipsum. Sive autem hoc fuerit Aristotelis intentio siue non ad hoc tamen hoc est omnino dubium nec est efficaciter probatum. Potest tamen huiusmodi luminis multiplicatio intelligi instantanea non secundum veritatem: sed quantum ad nostram perceptibilitatem: quia scilicet in ea non possumus sensu percipere successionem. Secunda conditio est quod species soni temporaliter multiplicatur et successiue cum quodam motu aeris: et quasi circulari inundatione quod sonus generatur ex vel loci et violenta fractione aeris unde sunt inundationes in eo: sicut a lapide in aqua plecto. Non est tamen verisimile quod oppositum videatur Aristoteles sentire quod aer sit localiter moueatur vel quod ad omnem distantiam ad quam sonus auditur: tum quia non apparet quomodo ita velociter impelleretur: tum quod oportet quod quandoque motibus oppositis moueretur: tum quod faciliter condensatur et reperitur. Idem videtur quod in aere descende ad aliquam distantiam possit species soni multiplicari et postea sine speciali corruptente ex defectu seruans corrumpi. Tertia conditio est species odoris ad aliquam distantiam multiplicatur non realiter sed spiritualiter siue intencionaliter. Sunt enim quedam corpora odorifera a quibus fit quedam exhalatio siue fumalis evaporatio in quo fumo est realis odor: et hoc

Capitulum nonum.

vocamus odorem multiplicari realiter sed cum aliqua sint corpora valde odorifera et longo tempore ad longam distantiam que non sunt multum fumabilia: et que non possent suum fumum ita cito per illam distantiam transfringere sicut odor sentitur. Ideo verisimile est sicut dicit commentator quod ultra talem fumum multiplicetur species odoris in aere sine tali fumo: et hoc vocamus odorem multiplicare spiritualiter. Dicitur enim talis species non realis: sed spiritualis: non quia sit vera res: sed quia est insensibilis. Quarta conditio est quod species qualitatuum tangibilium et similiter gustabilium habent multitudinem multiplicem minus velocem quam species aliarum qualitatuum non sensibilium: hoc forte ideo ingenuit natura: quia ille qualitates siue earum substantie maius possunt animabus inferre nocuentum.

Capitulum nonum.

Prima pars speciebus sensus exterioris.

Primo de speciebus in medio videndum est de speciebus in sensu vel organo. Et primo quod in sensu exteriori sunt species aliqui ponunt propter ista motiva principaliter primum quia potentia sensitiva corrumpitur per excellentiam sensibilis. Secundum quod aliquid remanet post actum videndi. Tercium quia oportet prius aliquid fieri in medio. Et ad hec sunt experientie naturales et philosophorum auctoritates. Sed his non obstantibus videtur aliquid sine talibus speciebus omnia posse saluari. Unde primo ponunt quod in sensu ubi gratia in visu imprimatur quedam qualitas conformis vel debilitans visum: et aliquid excecans que nec est species nec visio nec obiectum nec principium visionis que aliquid quando plus et aliquando minus manet: et aliquando visum in finem vite durat. sicut patet in illo quem excellens sensibile excecavit. Secundo dicitur quod talis qualitas non imprimatur in potentia visiva vel distinguitur contra organum: et est subiective in organo siue toto composito: quia organum confortatur vel debilitatur et non potentia. Alteri dicunt quod ista qualitas est alterius nature ab obiecto extra et illa nec est passio nec passibilis qualitas nec in aliqua specie qualitatibus enumerata per Aristotelem. quia omnis passio vel passibilis qualitas aliquo sensu potest sentiri: et ista non sicut in veneno quo deus interficitur est aliqua qualitas corporalis que nullo sensu potest percipi: ideo Aristoteles non sufficiens enumerat species qualitatibus. Sed iterum dicunt quod preter illam qualitatibus in visu imprimatur alia qualitas que est sensibilis et eiusdem rationis cum qualitate exterioris visiva et est etiam in organo visus ut distinguitur contra potentiam. Nam cum quis aspexerit aliquid fortiter lucidum vel fortiter coloratum conuerso visu ad sensibilia debilia videntur scintillare. Posito etiam visu in loco obscuro apparet sibi lux vel color. Et ista apparitio licet sit quidam actus videndi imperfectus: tamen est actus verus: ideo eius obiectum non potest esse non ens: sed nullum verum ens potest assignari quod sit eius obiectum: nisi aliquid ab obiecto oculo impressum. Et sic est duplex actus videndi. Unus primus respectu obiecti. alius secundus et minus perfectus respectu illius impressi ab obiecto cum primo actu videndi et uterque est subiective in potentia vel distinguitur contra organum: et secundum istos quodlibet accides habet subiectum primum ita simplex sicut ipsum.

Secunda pars.

Primo communio in predictis. Accet autem hec opinio sit probabiliter sustinibilis: nec ea particulariter reprobare sit patitis intentionis: tamen quo ad oppositum videtur contra mentem Aristotelis in secundo de anima dicenti: quod sensibile positum supra sensum non facit sensum. id est non sentit. Quia sensus non sentit colorem oculi sui: nec calorem nervi

De speciebus sensus exterioris

Quia ita de alijs sensibus videtur: quare illa qualitas secunda ab obiecto im-
pressa est in oculo ipsa a visu non sen-
titur: nec illa appetitio que dicta est ad
illam terminatur: sed ad obiectum ex-
terius: quod ad aliud aliud de quibus vi-
debatur postea.

¶ Possit in hunc modum quod cum quilibet
sensus habeat proprium organum et etiam
proprium medium naturale et consuetum
quod notat Aristoteles de visu in de sensu et
sensato dicens: quod non in vitro oculi sen-
titur anima: sed in medio: scilicet tale medium
magis attribuitur sensui tactus et gustus:
quod et eis est magis manifestum: et
quod alij sensus magis a remotis sentiuntur
per medium extraneum. Ideo quilibet sensus
in suo organo: et conaturali medio ha-
bet proprias quantitates dispositiones spi-
rituales: et illas non sentiunt sensus
exterioris. Unde deus et natura circa visum
quod organum sensuum ordinat cor-
pus aliud immediate propositum sibi con-
naturale: et consuevit qualitates et huius-
modi quantitates non sunt nature illi sensui age-
re suam sensationem ad finem fiat continua
sensatione occupat sensum et impedit ex-
terioris sensibilibus perceptionem: et hoc suf-
ficit ad Aristotelem intentionem: sed propter hoc
non sequitur quod sensus non possit sentire ali-
as quantitates in suo organo vel conaturali me-
dio existentes: non quod sibi conaturales: sed
aduenticias et maxime excellentes. Sic er-
go dicere in proposito: scilicet quod non
oportet dicere quod illa perfecta quantitas
est in oculo: et videtur in eo quod sit in orga-
no visus propter dictum. Si pupilla in qua sit
visio: sed organum large superius ut sumit
tur citius pro proprio naturalis medio ipsi co-
iuncto. Si aliquid habere vel aliquid tunica
oculi. Sed his obus omisissis videtur quod
non sit in oculo talis verus color visibilis
sed species obiecti alterius rationis: quod cum ob-
iectum sit talis species est in medio non est ne-
gandum tale esse in organo cum ipsum non mi-
nus sit ipsum susceptivum quam medium.

¶ Tercia de speciebus sensus interioris.
¶ Sed visio de speciebus spiritibus ad sen-
sum exterioris videtur esse quantum ad in-

terioris: et quod in sensu interiori sint ta-
les species aliquid ponitur propter hoc motiva.
Primum quia in absentia sensibilibus
fantasia potest habere actum suum. Secundum quod
post actum derelinquitur aliquid quo
cognoscit se habuisse tale actum. Ter-
tium quia aliquis recordatur se somnias-
se: et potest hoc scire per intellectum. Sed
aliquid videtur sine speciebus hoc omnia posse
saluari. Unde cum certum sit in sensu in-
teriori aliquid remanere post actum sen-
tiendi. Dicitur istud quod in eo puta in fan-
tasia remanere duplex qualitas una ab
obiecto impressa in organo: et est ipsum
confortativum vel debilitativum: et quod
corruptivum sicut patet in amantibus et
furiosis: sed alia est qualitas que est ge-
nerata per actum imaginandi: que non est
subiectiva in organo: ut distinguitur
contra potentiam: sed e converso sicut et
ipse actus fantasiandi. Alterius di-
cunt quod ista secunda qualitas non est
obiectum alterius actus: sed est habi-
tus generatus per actum fantasiandi in-
clinans partialiter ad actum consue-
les habetia rei sensibilis: ita quod post
primum actum est destructio sensibilis
potentiam cum isto habitu potest elices-
cere actum fantasiandi terminatum ad
ideam sensibile numero quod prius est
sensitivum sicut cognitione abstractiva
intellectus terminatur ad idem singu-
lare numero: quod prius intellectua-
liter est intuitivum cognitum et non ter-
minatur ad aliquam similitudinem vel
imaginem vel simulachrum sicut ali-
qui imaginantur. Quia illa omnia que
a philosophis et sanctis vocantur fan-
tasia simulachra vel idola sunt ipsi
sunt sensibilibus fantasiata que prius
sunt sensata: et non species rerum sen-
sibilium: eundem enim hominem quem prius
vidi imaginor et non speciem eius. Et
sic quot sunt individua fantasiata: tot
sunt fantasiata. Sicut tot sunt idee
quot sunt res cognite: quia idea est ip-
samet res singularis cognita cogni-
tione distincta. Sic ergo hoc nomen idea
principaliter significando rem creatam

Capitulum. iv.

cognitet eam eternaliter a deo fuisse
cognitam: si hoc nomen fantasia si-
gnificat principaliter rem fantasiatam
cognoscendo actum fantasiandi. ¶ Al-
terius dicunt quod primus actus fanta-
siandi a quo causatur habitus predictus
actus causatur a sensatione exteriori et
potentia fantastica: nec obiectum ex-
tra causa est illius actus proprie: sed
solum est causa cause: quia si deus vo-
lueret rem extra: et conservaret in oculo
eius visionem intuitivam ad hunc posset
virtus fantastica habere actum fanta-
siandi respectu illius. Sed si visio in-
tuitiva destruitur: siue obiectum ex-
tra maneat siue non naturaliter non
potest haberi talis actus: modo hoc est
esse causam aliquo genere cause res-
pectu alicuius. Unde sequitur quod prius
actus fantasiandi tunc solum est quan-
do sensus exterior est in actu suo quia
est eius causa partialis: et sic causatur
a notitia abstractiva: quia in una for-
ma respectu unius obiecti sufficit una
notitia intuitiva: unde omnes noticie
potentiarum interiorum a se sensitivae sunt
abstractivae.

Quarta pars.

¶ Opinio communis est predictis.
¶ Accet autem hec positio sit subti-
lis: nec sit efficaciter improbabilis: et
tamen opinio magis communis quod in
sensu interiori siue capiat pro or-
gano: siue pro potentia vel anima: res-
rum sensibilibus species sunt ponenda
de quod suadet ex aliquibus verita-
tibus probabilibus. ¶ Prima est quod
quando quis aliquis cogitat de aliqua
re sensibili non tunc presente quam alias
vidit et sensit: sicut de homine et aliis
quando de re quam nunquam sensit sicut
de elephante quem non vidit: sed de
ipso narrare audit et hoc quilibet ex-
peritur. ¶ Secunda est quod talis cogita-
tione de re absente obicitur immedi-
ate aliquod obiectum cognitum quicquid
quid sit illud sicut visioni exteriori
obicitur color quem videmus: et hoc
experimur. ¶ Tercia est quod illud obie-

ctum quod sic obicitur cogitationi non
est pure nihil: sed est aliqua entitas vel
alique entitates: quia experimur nos
aliquando cogitare unum tale aliquod
do plura. ¶ Quarta est quod tale obie-
ctum sit immediate cognitum: vel est
vera res extra animam: sed homo vel ele-
phas vel est vera res in anima que est
similitudo hominis vel elephantis
non enim apparet quid aliud esset.
¶ Quinta est quod illud quod est imme-
diatum obiectum cogitationis illius quod
nunc est aliquid tale sentit exteri. ¶ Non
est vera res extra animam: quia videtur
in hoc casu esse elephas: et non alius
elephas universalis. Cuius non est possi-
bile: nec aliquis singularis: quia nec
sic nec ille quocumque demonstrato: cum
non sit maior ratio de uno quam de alio.
¶ Nec potest dici quod quilibet cum illius
vnius cogitationis oporteat esse unum
immediatum obiectum. ¶ Sexta est
quod illud quod est immediatum obiectum
cogitationis illius qui alias aliquid ta-
le sentit exteri non est vera res ex-
tra animam. Et hoc sequitur ex predi-
cta: quia idem rationabiliter iudican-
dum est de isto et de alio predicto cum
aliquando contingat illud quod imme-
diatum unum obicitur esse totaliter simi-
le quantum ad apparentiam ei quod
obicitur alteri: et quaecumque experientia
vnius potest habere de existentia
sui obiecti: etiam potest alius habere
de existentia sui obiecti. Quare sequi-
tur quod nullus istorum res extra scilicet
elephas vel homo est siue cogitationis
immediatum obiectum: alioquin sic cogi-
tans posset evidenter cogitare rem il-
lam exillere et ubi esset et similes veri-
tates contingentes de ipsa: quod ex-
perimur falsum. Et propter ista propter quod non ap-
paret ratio propter quam videtur illam per sen-
sum exterioris novit evidenter tale existere
nisi quod illa in scripta immediate cognos-
cat: modo si ceteri propositi si cogitatio in-
terior immediate ad illam se inflectat. Ex
quibus omnibus propter quod cum res extra animam non sit ob-
iectum immediatum illi cogitationis inter-
ioris.

De his que anime insunt

coris eius obiectū est res in aīa q̄ est similitudo rei extra scilz hoīs vel elephātis. Et a philosophis & scīs vocatur species/imago/fantasia.

Capitulum decimū.

Prima pars de speciebus rerum intelligibilibus.

Acto de speciebus sensus dicitur dum est de speciebus intellectus.

Unde primo q̄ in aīa sint species aliquarū rerū insensibilium & mere intelligibilium quidā pbāt ex hoc quia cogitationū & affectionū nostrarū recordamur q̄ sunt res insensibiles: igit in nobis talium rerū habem⁹ species: q̄ recordatio non fit in nobis sine specie in memoria reservata. Aliter enim non potest saluari qualiter talium memorari aut obliuisci possit anima: nisi a talibus actibus aliquid derelinquat in ea. A nullo tamē actu seu alia re naturaliter causatur sua species in anima nisi dum intuitur apprehendit. Ideo nō a quolibet actu sic sua species causatur: sed quorū sunt de quib⁹ postea possumus recordari distincte ab illis: tot species sunt causate. Tales autem res insensibiles p̄ predictas suas species nō agnoscim⁹: nam illa rem tm̄ dicimus cognosci p̄ specie cuius cognitio immediate terminat ad eius specie & mediate ad ipsam rē. Sicut autē cū sensibilia exteriora sensu exteriori percipimus h̄mōi sensatōes exteriores immediate terminantur ad ipsa & non ad suas species: q̄ nulla apparet hic necessitas ponendi obiectū mediū inter illa sensata & suas noticias. Sic est in proposito de illis rebus sensibilibus q̄ immediate in seipsis et intuitue cognoscunt a nobis: nō p̄ spēs obiective.

Secunda pars de rebus cognitis per species earum

Sed q̄ illo modo aliquas res q̄ p̄ suas species cognoscim⁹ quidam ex eo ponit: quia cū cogitam⁹ res absentes quas alias p̄ sensus corporis percipimus talis cogitatio sicut patet ex dictis in alio capitulo immediate termina-

tur ad species illarū rerū inquantū sunt species vel imagines earum: hoc autē vocam⁹ cognosci p̄ speciem. Cū memorans de re extra alias vitalis immediate recordatur: tamē mediate ali quo quod ipse cognoscit: scz mediantē specie que sibi immediate obijcitur: et sic recordatio est noticia rei absentes: et illius est noticia abstractiva & recordatio et est noticia rei presentis: & huius est noticia intuitiva & clara visio.

Licet autē species cognoscatis intuitue p̄ cogitationem illā: per ipsam tamē non experimur nec euidenter cognoscimus virtute illius cognitionis q̄ illa sit species rei talis v̄l talis. Tale em̄ rē que ē spēs bene experimur non experimur in q̄ illa sit species cū hoc discursive & solum pbabiliter concludatur. Verbi gr̄a. Imaginē in speculo intuitue videm⁹: & tamē virtute huius visionis nō experimur: nec euidenter cognoscim⁹ que res sit aut ubi sit. Colorem etiā parietis intuitue videmus nec tamē euidenter certum⁹ quid sit & virtū sit accidens ab eo distinctū sic ergo speciem intuitue videmus: & virtute talis visionis speciem esse euidenter scimus: lz non sic sciā⁹ aut sit aut in quo sit: sicut etiam vidēdo cogitationem & delectationē nram virtute talis intuitue visionis: talis eē euidenter cognoscimus: lz non sic euidenter cognoscimus: virtū accidentia sint vel in quo sint. Ex p̄dictis patet q̄ cum illa species sit alterius rationis ab obiecto extra nichil prohibet eandem noticiam esse duorum obiectōrū duersarum rationū: quorum vnū mediantē alio cognoscatur. Ideo illud cōmune dictū: actus distinguuntur per obiecta: debet intelligi de obiectis immediatis: quorum scilz nullum mediantē alio cognoscitur. Alterius patet q̄ licet volitio vel electio rei absentes nō immediate terminet ad aliquod obiectum quod sit in ipso amante: tamen aliter est de noticia vel cognitione: disticta tamen videt bare causam curas

Capitulum decimū

varie. Iterum patet q̄ si illa species ponatur esse in aīa intellectiva indiuisibilis ipsa etiā erit indiuisibilis: et sic aliqd extensiuē indiuisibile erit imago rei quātē & extensē: & illi secundū apparētiam simile: nec hoc est inconueniens.

Tertia pars de distinctione specierum et noticiarum.

Ad autem cū res aliqua p̄ speciem cognoscatur spēs h̄mōi et actualis ac etiam habitualis noticia eiusdem rei realiter distinguant sic p̄suadet. Et p̄mo de actuali noticia: siue sit abstractiva: siue intuitiva: q̄ exp̄mur q̄ nō sp̄ dū habem⁹ h̄mōi specie ipsa res cuius est actualiter cognoscitur vel considerat. Et sic actualis noticia q̄ incipit eē et q̄ desinit ipsa specie nō incipit te vel desinit: q̄ nō eēt si nō eēt res distincte. Nec valet dicere q̄ licet illa species non incipiat esse: tamen incipit esse noticia: quia cū illa species eodem modo se habeat penitus nunc et prius: et in se et in operatione ad intellectum et eius obiectum nō potest vari ratio: quare illa species nunc eēt actualis noticia et non prius. q̄ etiaz huiusmodi species distinguuntur ab habituali noticia: nec sit eiusdem speciei cum ea: videt ex hoc: quia illa species est ipsi actuali intellectui p̄uia: et non ipse habitus cum derelinquat ex actuali noticia. Ex quibus patet q̄ si species huiusmodi ponatur in intellectu erunt in eadem potentia due similitudines eiusdem rei realiter differentes: sed nō eiusdem rationis: nec vna scilicet species erit p̄fectior q̄ noticia vel cognitio actualis: licet eam cōtineat virtualiter tanq̄ ei⁹ causa partialis. Et deinde sequitur q̄ ad hoc q̄ aliqui existēs in intellectu sit alicuius rei cognitio vel proprie dicta representatio non sufficit q̄ sit illius similitudo vel imago siue q̄ exhibeat illā tanq̄ p̄sentem in esse obiectiuo.

Quarta pars de subiecto specierum intelligibilium.

Est autem nō modica difficultas de

h̄mōi speciebus intelligibilibus in quo subiecto sint: de cuius potētia educantur et vtrum in ipso intellectu subiectiue referent. Si est in aīa intellectiva sicut quidā credūt v̄l p̄tactū est non apparet quō possit in ea remanere species intelligibilis q̄si non ē in intellectio actualis: q̄ q̄ ponuntur cause sufficientes alicuius effectus: eo mō quo sunt sufficientes ponitur effectus: sed species intelligibilis cū intellectu sufficit: v̄l sit v̄l fiat: vel cause intellectio actualis. Igitur q̄m̄q̄ erit illa species i intellectu ipse erit in cōtinuo intelligēdi act⁹. An p̄pter cōsimilem rōnem superius positū est q̄ in sensu non est eadem potentia specierū referuatua & sensitiue cognoscitiua scz memoria & fantasia: q̄ videt esse in intellectu q̄ cum sit potētia cognoscitiua non est potentia specierū referuatua. Ideo dicūt quidā q̄ species intelligibilis cū non sit habitus intellectualis nec intellectio actualis v̄l dictum est: nichil aliud est q̄ quedam dispositio proueniens a sensibili mediante sensu requisita immediate ad formationem prime intellectiois quaz quis potest formare non proueniens alia intellectioe: & hec dispositio scdm̄ illos vel est actus cognoscēdi p̄ fantasiam siue cogitatuam qualitercūq̄ vocet. Quē actum Aristoteles q̄m̄q̄ vocat fantasiam. Et est intentio a tali actu causata in intellectu & de eius potentia educata. Hec distinctiua videtur concedenda cum necesse sit quālibet intelligentem fantasiam speculari. Et videt agere illis q̄ ad euitandum pluralitatem sine necessitate sufficit illud fantasma: id est actum fantasmandi ponere. Et q̄ ille sicut & omnis actualis sensatio est in subiecto extenso: scz in cōposito ex anima siue virtute cogitativa & corpore siue corporali organo q̄ cū q̄ sit illud. Iper illam em̄ actuale apprehensionem intellectus videtur sufficienter actuatus ad formandū in se cū actu illius intellectioem que nō erit in eodē

Facult. Phil. c. 10. lib. 1.
Bibliotheca Universitatis S. J.

De distinctionibus actuū anime.

Subiecto est actu illo: sed intellectu solo. Tandem tale fantasma siue fantastica representatio videtur proportionaliter se habere ad intellectum sicut species causata ab objecto in organo se habet ad sensationem: ideo illo cessante cessat et omnis actualis intellectio. Sed tamē tali specie intelligibili id est fantastica apprehensione manente non videtur illis possibile omnem actumalem intellectum cessare: quia ut prius est argutum illa manente omnia remanent requisiti ad formationem primarium intellectum bene tamē cessante intellectione manet in memoria species sensorum et sensationum.

¶ Licet autē predicta opinio sit facilius suscipibilis quantum ad species intelligibiles rerum sensibilium: videtur tamen specialiter difficilis quantum ad species rerum mere intelligibilium de quibus supra tactum est. Videtur enim aliqua esse intelligibilia: et per intellectum memorabilia que non cadunt sub sensu vel fantasia. Forte tamen non improbabilius posset dici: quod licet intellectus noster sit virtus immaterialis: nichil tamen potest naturaliter intelligere sine virtute fantastica materiali: et sic sensus materialis interior scilicet fantasia materialis potest in nostras intellectiones: et ita memoria materialis potest reservare omnium nostrarum intellectuum species. Non enim hic loquimur quomodo post mortem aut sine corpore sentiamur? intelligimus aut memoramur.

Capitulum xi.

¶ Prima pars de distinctionibus actuū anime.

¶ Notandum est de speciebus anime prius: consequenter videndum est de actibus sequentibus ex eis de quibus aliquę distinctio nes prout debentur que ex dicendis magis declarabuntur. ¶ Prima distinctio est quod actus anime quidam sunt cognoscitivi: quos vocamus affectiones seu volitiones. ¶ Secunda est quod predictorum actuū cognoscitivorum: quidam sunt sensi-

tivi quos vocamus sensationes et quidam intellectui quos vocamus intellectiones. Et proportionaliter potest distingui et actibus appetitivis scilicet et volitivis. Si autem ponatur quod in homine sit eadem anima sensitiva et intellectiva: cum etiā concedatur quod eadem est potentia cognoscitiva et appetitiva ut intellectus et voluntas valde difficile est in homine doctorum actuum formalē differentiam assignare. ¶ Tertia distinctio est quod predictorum actuū quidam sunt incomplexi: et quidam complexi qui sunt affirmationes vel negationes. Et dicunt aliqui quod nulla notitia est complexa: sic quod sit ex pluribus notitiis vel conceptibus composita quare una sit subiecti alia predicati alia copula: quod talis ordo non videtur posse salvari in indivisibili anima: sed hoc complexa per equivalentiam vel quod subordinatur in significatione alicui signum vocale vel scripto illo modo complexo. Sed de hoc suspenderetur: et ad ea que iam dixi de insolubilibus remitto. ¶ Quarta est quod predictorum actuū cognoscitivorum quidam sunt quibus cognoscuntur res in seipsis: quidam vero quibus cognoscuntur res in speciebus suis: sicut in precedenti capitulo tactum fuit et amplius patebit. Videndum est igitur per ordinem de actibus predictis. et primo de actibus cognoscitivis sensitivis secundo de intellectivis. tertio de volitivis. Sed prius aliquas conditiones predictis actibus generales prout mittam quod non possent cūctim probari: quod tamen solent cōter concedi eas supponam.

¶ Prima est quod omnis cognitio et affectio aut volitio nostra siue eius obiectum sit ipsummet cognoscens: siue aliquid ab eo distinctum vel in eo ens: vel extra ipsum ei prout sensus vel absens: est ab ipso cognoscens: et ab ipso obiecto realiter distincta. ¶ Secunda sequitur scilicet quod nulla cognitio aut volitio nostra est simpliciter cognitio aut volitio distincta: hoc forte potest esse prout supra: ita quod nullus anime actus potest esse distincte actus rectus et actus reflexus. Si enim aliquis actus intelliger-

Capitulum undecimum

retur seipso distincte semper intelligere: quia non esset ratio quare esset actualis intellectio simpliciter magis uno tempore quam in alio. Quare et. ¶ Tertia est quod omnis cognitio aut volitio nostra siue omnis actus anime vel simpliciter vel secundum quid est in anima subiectiva: et est in ea affectiva: et dico vel simpliciter vel secundum quid: quia si ponatur quod in homine anima sensitiva non sit extensa: sed sit eadem cum intellectiva cum actus sensitivus videatur eam extensus non erit in indivisibili subiecto sed in toto composito ex anima et corporali organo. ¶ Quarta est quod nulla cognitio aut volitio seu alius actus anime est cognitio aut volitio essentialiter et intrinsece: quia aliquid dicitur essentialiter et intrinsece tale: quando non sinit ipsum esse et non est tale sed si illa res quod nunc est cognitio vel volitio per divinam potentiam esset in lapide vel sine subiecto ipsa non esset cognitio vel volitio. quare et. ¶ Quinta est quod omnis cognitio aut volitio seu alius actus anime est cognitio vel volitio siue vitalis motio vel operatio per habitudinem propriam causalem et effectivalem ad potentiam vitalem: quia cum hoc non conveniat tali rei per denominationem intrinsecam: ut dicimus est oppositum quod per habitudinem extrinsecam ad potentiam vitaliter perceptivam sed non potest explicari que sit illa habitudo siue quid est dictum vitaliter immutare talem potentiam nisi per habitudinem propriam causalem vel effectivalem scilicet hoc quod talis res est in ipsa potentia predicta preceptiva: ut et causa formalis vel est in ipsa ut eius effectus in genere cause efficientis. Non enim videtur huiusmodi habitudo explicabilis nisi altero istorum modorum vel utroque simul. ¶ Sexta est quod nulla anime operatio siue actus est sibi cognitio vel notitia formaliter et precise ex habitu dicitur predicta: scilicet in formativa et effectiva: quia secundum aliquos multe sunt qualitates que sunt in anima subiectiva et ab ea affectiva sicut species intel-

ligabiles et habitus intellectuales que tamen non sunt noticie seu cognitiones nec sunt proprie et immediate vitales immutationes sed mediate per actus ab eis procedentes: et ideo predicta causalis habitudo non est formaliter propria nec solum convenit noticie seu cognitioni sed generaliter sensationi intellectioni volitioni spei et habitui: omni vitali motioni: quare per eam non potest formalis differentia assignari inter sensationem et intellectiōem siue inter cognitionem et volitionem: siue inter actum anime cognoscitivum et cognoscitivum. Nec potest assignari ex ipsa potentia vitaliter preceptiva: quia cum illa sit penitus indistincta illa de nominationis differentia non sumitur ab ea: sed potius econtra eadem potentia denominatur sensus per sensationem: intellectus per intellectiōem: voluntas per volitionem. Tandem videtur concludendum quod sicut albedo ex sui natura aliquod subiectum potest denominare esse album et non quodlibet quia non sic posset denominare animam vel aliud spirituale subiectum. Sic illa qualitas que est sensatio habet de sui natura quod potest aliquod subiectum denominare esse sensens: et non quodlibet: sed solum subiectum vitaliter perceptivum in quo est subiectus ut et a quo est effectus. Et sicut albedo non potest aliquod subiectum denominare esse nigrum: sic sensatio non potest aliquod subiectum denominare esse intelligens. Et ita proportionally de intellectiōe et volitiōe ac aliis qualitatibus anime vitaliter immutabilibus potentiam perceptivam mediate vel immediate.

¶ Tertia pars de sensatione ne simpliciter et complexa.

¶ His itaque premissis videndum est specialiter de actibus cognoscendis sensitivis. Et qualis cognitio sensualis de rebus sensibilibus sit nobis naturaliter possibilis. ¶ Et primo dicimus quod de huiusmodi rebus

De potentiis anime

habere possum? Sensualem noticiam tam simplicem quam complexam et hoc in nobis cognoscimus per experientiam. Sed de brutis non est nobis experientia: notum vni habere noticiam simplicem: ideo hoc est dubium: quod in videtur probabiliter concedendum: quod brutum aliquando mouetur ad aliquid quod obiectum apprehensum: et aliquando non et hoc fit per animalis appetitum qui presupponit preter simplicem apprehensionem complexum iudicium: sed quod hoc est bonum et cetera. Ideo dicit Avicenna in sexto naturalium: quod ous per virtutem estimatiua iudicat quod ab hoc lupo est fugiendum. Docet etiam experientia quedam bruta esse disciplinabilia quod non potest esse sine noticia complexa. Nec valet quod quidam obijciunt scilicet quod si sic esset talia animalia deberent vocari rationalia: loquendo ad sensum in quo dicimus hominem esse rationalem: quia homo non solum circa singularia: sed circa vniuersalia: nec solum circa sensibilia: sed circa insensibilia rationalia: ideo rationalis dicitur. Et ad hoc etiam multiplex alia differentia potest assignari: sed inter omnes hec videtur melior: ut homo dicatur rationalis et quantum est ex parte obiecti ex hoc principaliter concedatur differre ab irrationalibus brutis: quia ipse est cognoscitiuus ultimi finis. Unde et secundum partem intellectiuam et non sensitiuam dicitur imago dei: quia ea pars dei. Licet autem bruta possint habere iudicium complexum et discursiui nullum tamen iudicium sensitiuum est vniuersale: sed singulare tantum siue in brutis siue in nobis: quia virtus cognitiua hominis que inter omnes sensitiuas est perfectior secundum communem rationem tertio de anima. est virtus distinctiua indiuidualis. i. indiuidualiter cognoscens et non vniuersaliter. Et in secundo dicit quod comprehensio intentionis vniuersalis est intellectus. Quarta pars de sensatione rei in se ipsa Sed dicamus vterius quod de ipsa

rebus sensibilibus habere possumus sensualem noticiam simplicem: quia res ipsa immediate in se cognoscitur: quod patet in sensibus exterioribus et suis sensibilibus esse presentibus: sicut per visum exteriorem immediate videmus colorem presentem nec videmus aliquid quod aliud quo tantum modo videamus colorem. Sed dubium est vtrum talis noticia sensualem possit habere sine presentia ipsius sensibilibus: et dicunt aliqui quod sic: quia visio solis et aliorum luminarium magnorum remanet in oculo: etiam abstracto obiecto: immo oculo clauso quam experientiam et aliquas alias inducit isti in proposito. Quibus non obstantibus videtur probabilius: quod talis exterior sensatio non potest naturaliter fieri non existente sensibili obiecto: nec ipso destructo naturaliter conseruari. Quicquid sit de supernaturali et absoluta potentia dei. Nam si posset naturaliter causari visio alicuius non existentis vel ipso destructo conseruari: ita quod possibile esset aliquid non existens videri: eadem ratione vel maiori posset causari et conseruari visio alicuius existentis quantumcumque remoti vel occulti quod est contra experientiam. Non posset etiam nobis virtute talis sensationis fieri naturalis euidencia de existentia rei sensibilibus: cuius illa posset equaliter esse non existentis sicut existentis. Unde patet quod visio plus dependet a visibili quam lumen in oculo dependet a corpore luminoso: quia tale organum non solum est receptiuum sed aliquantulum retentiuum luminis in absentia luminis licet tamen paruo tempore quod non sic est de aere: sicut aqua est receptiua figure sigilli et non retentiuum absente sigillo: quod non sic est de cera. Oculi autem nullo tempore retentiuus est visionis in absentia visibilibus. Pro ad illud quod alij obijciunt negant: quod abstracto sole remaneat visio solis: sed bene remanet visio alicuius lucidi vel alicuius

Capitulum nonum.

luminis oculo impressi et derelicti virtute solis et illud est et videtur in partibus exterioribus oculi ubi non fit sensatio: ideo non est sensibile positum supra sensum sicut supra fuit tactum.

Quinta pars.

De sensatione rei in specie sua. Sed vterius declaramus qualiter de ipsa rebus sensibilibus habere possumus sensualem noticiam simplicem: quia res ipsa non immediate in se sed mediate alio cognito sentitur: scilicet per suam speciem. Hoc enim patet de rebus sensibilibus absentibus de quibus cogitationem aut recordationem habemus ut superius fuit dictum.

Ad cuius ampliozem deliberationem sciendum est. quod secundum philosophum in de memoria et reminiscencia: species in memoria existens est quedam res secundum se: et est imago vel similitudo alterius rei: sicut etiam pictura leonis.

Cum igitur talis species apprehenditur secundum se tantum: ipsa tunc cognoscitur et non per illam res cuius est imago: et talis cognitio est noticia presentis: et non memoria siue noticia rei preterite vel absentis: sed cum apprehenditur ut est imago alterius tunc per illam noticiam et ipsa apprehenditur: et res cuius est imago cognitio est sensitio imaginis presentis et memoria rei absentis: scilicet cuius est imago. Unde patet quod de tali specie possumus habere duplicem noticiam. Nam quia ipsa cognoscitur secundum se: ut est quedam res alia quam cognoscitur: ut imago alterius: quem multiplicem modum noticie etiam inuenimus respectu signorum ad placitum sicut vocum et scripturarum. Cognoscere autem specie ut imago est: est cognoscere ipsam esse imaginem. Sed duplicem est noticiam qua imago cognoscitur. Una qua formaliter iudicatur esse imago et illa est complexa. Aliqua virtualiter cognoscitur esse imago et hec

est incompleta: sed virtute ipsius potest haberi predicta noticia complexa. hec autem videtur esse alterius rationis ab illa noticia incompleta imaginis qua imago non cognoscitur: ut imago qua licet immediatum obiectum vtriusque sit idem. tamen ad illam noticiam qua cognoscitur: ut imago ut partialis causa concurrat habitualis quedam noticia rei cuius est imago: derelicta ex intuitiva noticia ipsius prehabita: sine qua habituali noticia imago non posset talem noticiam de se causare: nec illa habitualis noticia posset illam causare sine imagine. Ex quibus patet intentum scilicet quod per talem noticiam non tantum imago vel species ipsa cognoscitur: sed etiam res cuius est imago: cuius non in se et immediate: sed mediate et in sua specie: tantum in medio cognito.

Sexta pars.

De sensatione intuitiua et abstractiua.

Secundum predicta vterius concludamus quod de rebus sensibilibus habere possumus noticiam sensualem simplicem tam intuitiuam quam abstractiuam. Nam licet de differentia harum noticiarum sint diuersi modi: ut alibi tetigi tamen probabiliter potest dici quod noticia intuitiua est noticia simplex qua formaliter aliquid immediate in seipso cognoscitur. Abstractiua vero est noticia simplex: qua formaliter aliquid in aliquo modo representatiuo cognoscitur. Dico autem noticia simplex quoniam affirmatio et negatio non dicuntur noticie intuitive vel abstractiue nisi alijs velis eas ad placitum nominare. Sed dico formaliter quia aliquando et proprie aliquid videtur cognosci per aliquam noticiam virtualiter eo quod illa noticia continet causaliter noticiam illius sicut conditio dicitur cognosci per noticiam principiorum: et causa per effectum licet noticia principij non sit noticia ab

De speciebus sensus interioris

abstracta cognitionis: nec noticia effectus est noticia abstracta cause: nisi forte talis effectus sit mediū representationis cause: sicut immediate videtur est de specie: que est causata ab ipsa rei: et tunc noticia ipsius: ut ē imago rei extra est illius rei noticia abstracta. Ex q^o p^o q^o noticia nō ē intuitiva quasi ocularis: imo pōt esse cuiuslibet sensus exterioris. Alteri^o patet q^o noticia nō videtur abstractiva quia abstrahat ab essentia rei vel conditionibus singularibus quasi existentia vel singularitas rei nō posset abstractivē cognosci: sed q^o aliquo modo abstrahit a presentia obiecti cui rei: inquantū ipsa res quasi absens in alio medio representatio cognoscitur: sed in noticia intuitiva res ipsa quasi presens immediate in seipsa cognoscitur obicitur. Tunc sequitur q^o omnis noticia abstractiva est intuitiva et nō e contra: quia omnis noticia abstractiva alicui^o est intuitiva sui representatiui in quo illud cognoscitur: ut dictum est: sed q^o aliqua res in se immediate apprehenditur: et sic intuitivē cognoscitur: et tū per illam noticiam nō apprehenditur aliq^o alia res in ea ut etiam dictum est. Alteri^o sequitur q^o isti termini noticia intuitiva et abstractiva nō sunt incompatibiles simpliciter: sed sunt verificabiles de eadem noticia: non tū respectu eiusdem realiter. nam quando aliqua species cognoscitur: ut imago: illa cognitio est intuitiva et abstractiva: nō autem respectu eiusdem: sed intuitiva respectu illius speciei: et abstractiva respectu rei. Sed quādo illa species cognoscitur secundū se: et nō ut imago: illa cognitio est precise intuitiva: et nō potest fieri abstractiva sicut nec prima potest fieri precise intuitiva. Et sic patet quomodo ille due cognitiones sunt alterius et alterius rationis: quia licet sint eiusdem obiecti: tamen aliquid est obiectum unius quod

non est obiectum alterius scilicet ipsa res. Sic igitur apparet intantum: scilicet q^o de aliquibus rebus sensus bilibus: scilicet sensibus possumus habere noticiam sensualem intuitivam: et de absentibus naturam habemus solū abstractivam. Cap^o duodecimū. Prima pars. De intellectione rerū sensibilium. I^o de actib^o cognoscendi sensu. Videndū est de intellectu. Et primo de intellectu rerū sensibilium: postea de intellectu insensibilium. Dicamus ergo q^o qualicūq^o noticia sensuale supradictus posset haberi de sensibilibus per sensum talē seu cōsensem intellectualem hūc possumus p^o intellectu. Et primo quidē hoc p^o de noticia intellectuali tā simplici q^o cōplexā: q^o nō minus pōt intellectus sensibilis simpliciter apprehendere q^o sensus et ipsas simplices apprehensiones pōt cōponere et negare. Si enim hoc pōt virtus inferior maior rōne et virtus superior et pfectior. Secūdo hoc patet de noticia singulari: si enim intellectus nō posset sensibilis intelligere nisi univēsaliter et nō singulariter. ut quidā dixerūt cū virtus distinguitur inter alia qua necessariō apprehēdat ea sicut de sensu cōmuni dicitur secūdo de anima sequeretur q^o per intellectum non possem^o cognoscere hāc albedinē existentem in pariete esse distinctā a nostro intellectu et a nostra intellectuione: quod est falsum. Nec etiam p^o intellectu possemus corrigere erroneum iudicium sensus circa aliquod singulare: ut puta q^o hic sol ē corpus bipedale: quod etiā patet esse falsum. Tercio possum patet de noticia simplici tā rei sensibilis immediate in seipsa: quam prius vocavimus intuitivā q^o etiam rei sensibilis mediātē specie sua: quā prius vocavimus abstractivā. Nam dum sensus actu apprehēdit aliquod sensibile sibi presens intellectus idē sensibile apprehendens ipm singula

Capitulum duodecimū.

re immediate cognoscit: nec aliquid aliud medium obiectum apprehēdit: sed absentibus sensibilibus et nō moventibus sensus: intellectus noster cor poris coniunctus et cōmuni statui naturae derelictus de potentia naturali talem noticiam habere non potest de ipsis sensibilibus: imo tunc cum sensibilibus absentibus sensibus nostris intellectu apprehendimus: illa apprehensio nō ad ipsa sensibilia immediate: sed ad eorum speciem terminatur: et ipsa in sua specie cognoscimus proportionāliter sicut supra de sensu dicebatur. Nec tamen ideo credendum est q^o intellectus scdm se nō possit intelligere singulare sensibile: sed solum mediātē sensu ita nō possit ipm determinare cognoscere cum est absens a sensu: sed solum univēsaliter et confuse: nā impossibile est q^o intellectus cognoscat se cognoscere aliquam rem et non cognoscat illam rem: sicut scdm cōmē tatorez secūdo de anima: impossibile est q^o aliquis sensus apprehendat visum cognoscere colorem: nisi et ipse comprehendat colorem. Et idē videtur esse de omnibus alijs virtutibus apprehensivis. Cum igitur intellectus aliquando recordetur se cognoscisse determinate vel dilexisse aliq^o singulare sensibile absēs: sequitur q^o pro tunc huiusmodi singulare intelligit determinare et distincte: et nō solū univēsaliter et confuse: licet non sit sensus presens.

Secunda pars de intellectuone sensibilium singularium.

Secūdo cū supra dictum sit q^o sensus non sentit nisi singulariter: tanq^o immediate declarātū sit: q^o intellectus intelligit etiā singulariter videndū est ulterius quomodo intellectus intelligit univēsaliter. Circa quod multe occurrunt difficultates. Prima est cū res nō existant univēsaliter quomodo potest eas intellectus intelligere

univēsaliter. Secunda est quare eis nō potest eas sensus cognoscere univēsaliter. Tercia est utrum prius intelligimus singulariter q^o univēsaliter. Quarta est utrum prius intelligimus magis univēsaliter q^o minus univēsaliter. De prima dicendū est q^o res intellecta nō requirit ad sui intellectiōnem q^o sit in anima: sed similitudo siue representatio sua: huiusmodi autē representatio quandoq^o est cōfusa representatio huius rei singularis: puta sortis et suorum accidentium siue accidentalium conditionum sicut sue albedinis: magnitudinis: et situationis. Illa autem representatione existente in anima potest intellectus ab illis representationibus et extraneis conditionibus abstrahere conceptum substantie et ille non magis erit representatio sortis q^o platonis: aut aliorum hominum: sed indifferenter cuiuslibet hominis: et hoc est univēsaliter intelligere. De secunda dicunt aliqui q^o sensus ex eo sola habet extensionem in corpore solū potest cognoscere singulariter et determinate: intellectus autem quia est inextensus: nec habet determinatum situm: sed quasi univēsaliter extitit in corpore: ideo potest univēsaliter et non singulariter cognoscere. Sed hoc nō valet cum vivimus intellectus qui est summe immaterialis et inextensus nihil possit univēsaliter cognoscere: sed solum singulariter et distincte: cum etiam intellectus noster non obstante sua inextensione possit: ut dictum est singulariter cognoscere. Ideo alij dicunt q^o alij quam rem singulariter percipere esse: sicut requirit ipsam recipere per modū existentis in prospectu cognoscentis. Cum autem aliqua res sensu sic percipitur: hoc non est nisi p^o representationem cum substantia rei eius accidentia: scilicet magnitudinem: situm: et alia secundum que apparet in prospectu cognoscentis sensus aut nō potest distinguere seu abstrahere huiusmodi.

De his que anime insunt

confusionē sed bene intellectus quare intellectus potest vniuersaliter cognoscere et non sensus. Unde patet quod secundū hanc viam non potest haberi conceptus singularis de re que non est vel sub ipso respectu cognoscens. De tertia difficultate dicendum est quod sic: nam cum nihil sit vniuersale in essendo sed in representando ille conceptus dicitur vniuersalis proprie qui per animā factus seu formatus communis est pluribus rebus et cōiter representatū: et talem conceptum formare est vniuersaliter intelligere, oportet autē talem conceptum a conceptu singulari abstrahere modo supradicto: quare oportet antequam intellectus vniuersaliter intelligat conceptum singularem persistere in ipso. Circa quod tamē est aduertendum quod duplex est conceptus singularis, nam quidā est qui vocatur singulare vagū vt hic homo, hoc animal: et tale est proprie singulare: licet ad plurimū vocetur vagum: quia vox ei respondens conuenit pluribus secundū diuersas demonstrationes. Alius est conceptus singularis qui vocatur singulare determinatum: vt sortes plato et huiusmodi, et quantum ad tale singulare videtur quod non oportet prius intelligere singulariter sed vniuersaliter: sed bene quantum ad singulare vagum. Nam si sortes a longe veniat prius cognosco eum esse animalē et hominem: et ultimo cognosco ipsum esse sortem, sed prius cognosco ipsum esse hoc animal singularem: quā animal vniuersaliter. Alterius est aduertendum quod prius intelligimus singulare sensibile et singulare insensibile seu mere intelligibile: siue talis sit ipsa anima siue aliquid existens in ea siue aliquid extra animam: et hoc possumus experiri. Iterum sciendū est quod noticiā intuitiua rei singularis siue sensibilibus siue insensibilibus est prior et noticiā abstractiua per quā ipsa in singulari et propria noticiā cognoscitur: quia omnis noticiā quā aliquid cognoscatur in specie sibi propria presuppo-

nit noticiā illius rei in seipsa vt patet postea: et ideo prima noticiā propria rei singularis alicuius est noticiā intuitiua ipsius. Unde vltimus cōcludendum est quod prima noticiā intellectus primū generationis est noticiā intuitiua alicuius singularis sensibilibus, scilicet illius sensibilibus quod primo mouet sensum motione sufficiente postquam quod potest intelligere. De quarta difficultate dicendum est quod sic. Nam sicut dictum est, sortem de longe venientem prius cognosco esse animalē et esse hominem: et hoc puenit ex parte sensus: unde quolibet vniuersale habet suum singulare vagum: vt corpus hoc corpus animal hoc animal homo hic homo/modo sensus cognoscens singulariter singulari vagō: et non singulari determinato. Prius habet singulare vagum magis vniuersale et minus vniuersale: scilicet huius corporis et huius animalis: et huius animalis et huius hominis: id intellectus abstrahendo correspondens prius cognoscit magis vniuersaliter.

Tertia pars de intellectione sensibilibus non sensorum.

Sed cum generaliter dictum sit de intellectione rerum sensibilibus adhuc restat specialis difficultas de intellectione rerum sensibilibus non sensorum scilicet qualiter sensibilia intelligimus quorum sensationem nunquam habuimus. Circa quam sciendum est quod multiplicitate contingit nos aliquam rem intelligere. Uno modo immediate in se ipsa: alio modo in medio cognito. Et hoc dupliciter, quia vel illud medium est species illius rei recepta ab illa re vel est aliquis conceptus fictus seu formatus ab ipso intellectu. Et hoc iterum dupliciter, quia vel ille conceptus est simplex vel complexus ex pluribus conceptibus. Iterum aliquid possumus intelligere dupliciter vel intellectione propria et distincta: vel intellectione comuni sibi et alijs vniuersali seu confusa. Iuxta quam distinctionem primo dicendum est quod naturaliter non pos-

Capitulum. xiiii.

sumus intelligere immediate in seipso aliquid absens sensibile alias non sensatum: quod aliter sequitur quod cecus a natiuitate ita immediate posset intelligere colores et surdus sonos sicut videns vel audiens quod ad experientiam pertinet falsum: sic enim ad cognitionem intellectus nullatenus deferretur sensus. Secundo dicendum est quod naturaliter non possumus sensibilia non sensata intelligere in speciebus receptis a sensibilibus: quod nec in speciebus causatis ab eis: cum naturaliter a nulla sensationibili specie causentur: nisi dum actualiter sentiuntur. Nec species causatis ab his sensibilibus sensatis a nobis: cum naturaliter vnū sensibile non possit causare speciem alterius sensibilibus, vt sonus speciei coloris: nec species vnus sensibilibus potest esse medium cognoscendi aliud sensibile: vt species soni respectu coloris. Tercio dicendum est quod naturaliter non possumus huiusmodi sensibilia non sensata intelligere si aliqua specificata seu conceptu simplici sibi proprio: sed bene in conceptu comuni eis et alijs: et ideo non distincta et speciali: sed quadam noticiā generali seu conceptu confuso. Ad illud intellectus preter species a sensibus receptas ex eis possit alias species formare: quas voco species fictas: sicut apprehensio pluribus albedinibus et receptis earum speciebus potest ex eis et eorum similitudine formare conceptum communem cuiuslibet albedini similem: non tamen potest formare conceptum proprium albedinis: nisi per sensum prius cognouerit aliquā albedinem. Aliter cecus a natiuitate posset habere conceptum proprium albedinis: sed qui vidit aliquas albedines potest formare conceptum communem cuiuslibet albedinis qui tamen nullā albedinem distincte representabit: nec ad talem conceptum formandum requiritur quod omnes albedines viderit. Et ideo aliquam albedinem confuse representabit quā per visum ille non sensit.

Quarto dicendum est quod naturaliter non possumus huiusmodi sensibilia non sensata intelligere si aliquo conceptu composito sibi proprio: sed bene in conceptu comuni seu confuso. Vbi gratia. Si quis nunquam vidisset albedinē legisset formare hunc conceptum compositum seu complexum: scilicet disgregatiuū visus quod est proprius albedinis: tamen non cognosceret illū conceptum esse verum signum alicuius rei sensibilibus: nec ipsum verificari de aliquo: et ideo in illo conceptu non cognosceret albedinem cum nesciret ipsum verificari de albedine. Sed tamen talis posset formare hunc conceptum complexum: scilicet qualitas sensibilibus et per tactum cognoscere: quod ille est conceptus alicuius entis: et per consequens in illo cognoscere omnia quorum est conceptus: et ideo in illo cognoscere colores cum sit communis coloribus: et sic patet propositum.

Quarta per quomodo res insensibiles intelliguntur.

Cum igitur dictum sit de intellectione rerum sensibilibus. Dicendum est de intellectione rerum insensibilium et mere intelligibilium: sicut sunt intellectus nosster et illa que in ipso sunt: et etiam quedā que extra ipsum existunt: vt deus et substantie sepeate. Dicam igitur quod quedam insensibilia a nobis naturaliter intelligunt in seipsis quedā vero in suis speciebus. Proprijs ab ipsis causatis: et quedā in conceptibus per animā fictis seu formatis. Et primo quod aliqua insensibilia intelligamus immediate in seipsis: per ex supradictis de speciebus seu imaginibus rerum absentium expiuntur etiam nos intelligere et velle: et tales actus cognoscimus per intellectum: et non per aliquos obiectus mediā representationis ipse etiam intellectus intelligendo se intelligere seu habere actum videlicet immediate intelligere se ipsum: quod noua appet necesse ponere obiectum mediū cognitiuū. Secundo quod aliqua huiusmodi insensibilia intelligamus in speciebus ab eis causatis: per quod experimur post perititionē predictorum actuum intelligendi et volendi nos de huiusmodi actibus.

De his que anime insunt

bus recordari: quod non potest esse nisi mediantibus speciebus a talibus actibus derivatis. Nam si tales actus immediate cognoscantur in seipsis cum sint presentia et de facto non sunt ita posset de eis de actibus qui sunt futuri nec sunt nec unquam fuerunt. Tertio quod aliqua in sensibilibus intelligamus in conceptibus per animam formatis: patet quia aliquis potest cognoscere animam alterius hominis ex certis operationibus et motibus in seipso expressis: possumus etiam cognoscere substantias separatas arguendo et discurrendo ex operationibus suis: et constat quod talia non cognoscimus in seipsis nec in speciebus ab eis causatis: sed in conceptibus a rebus notis formatis et abstractis ut patebit.

Quinta pars de substantiarum intelligentione.

Unde est specialis difficultas quomodo substantia que non est ipsamet anima sit ab ea intelligibilis cum ipsa non sit per se seu propria sensibilis. De qua omnino videtur esse dicendum quod huiusmodi substantia non intelligitur immediate in seipsum: nec in specie ab ea causata: loquendo de intellectu ne eius propria et distincta: sed sic intelligitur in aliquo conceptu formato ab intellectu. Quis autem sit ille conceptus proprius: et an sit simplex vel complexus non est facile diffinire: Quis quidam dicant illum conceptum esse ipsum: scilicet ens naturaliter per se existens: quem conceptum probamus verificari de aliquo ex eo quia non est processus in infinitum in entibus: quorum unum sit alteri inherens seu in alio subiective aut aliquo alio modo: quod autem per hoc se naturaliter per se existere distinguantur substantia et accidens siue quod illud substantie conveniat non video: nec de hoc nunc disputare propono. Modum autem intelligendi substantiam Aristoteles tetigit cum dixit. Accidens magnum partem comferre ad cognoscendum quod quid est: experimur enim noticiam accidentium

multum facere ad noticiam substantiarum. Sed qualiter hoc fiat non est omnino nobis clarum. Aliqui autem assignant hunc modum. Dicunt enim quod intellectus ab ipso fantasmatum indiget moveri sicut sensus ab objecto exteriori. Dicunt ulterius quod sensus et fantasia non sunt nisi accidentium et non apprehendunt quidditates rerum. Unde concludunt quod sicut fantasia siue imaginativa aut estimativa secundum Averroem elicit ex speciebus sensatis intentiones non sensatas: ut supra dictum est. Sic intellectus cum sit virtus superior potest ex illis intentionibus imaginatis elicere intentionem non imaginatam. Et si ex intentionibus accidentium sub imagine eorum potest intellectus elicere conceptum substantie: hoc autem opinio non videtur omnino dicere verum scilicet quantum ad hoc quod dicitur sensum et fantasiam non apprehendere substantiam cum ipsamet Aristoteles dicat substantiam esse sensibilem per accidentia: modo videtur quod sensus percipit substantiam cum accideret confuse potius quam accideret per se et distincte: ut supra dictum est. Unde potest concludi quod sensus apprehendat confuse simul substantiam et accidentia: intellectus potest abstrahere ex illa confusione conceptum proprium substantie et alium proprium et distinctum accidentis: et per hunc modum noticiam accidentium facit ad noticiam substantiarum.

Sexta pars.

De intelligentione substantiarum separatarum.

Adhuc autem est specialis difficultas quomodo substantia sit intelligibilis que non est nec per se nec per accidens sensibilis sicut substantie separate: ut deus et intelligentie. Cum enim de his multis cognoscimus veritates complexas oportet quod de his habeamus noticias incomplexas. Cum autem notum sit quod naturaliter tales substantias non intelligimus in seipsis oportet

Capitulum duodecimum.

et cognoscamus eas in aliquibus mediis representativis scilicet per alias fictas ideo videndum non est de illis.

¶ Et primo quidem dicendum est quod talis substantia separata non est naturaliter a nobis cognoscibilis in aliquo conceptu simplici sibi proprio simpliciter absoluto: seu non cognotativus: quod nulla talis conceptus aliquid cognoscitur quod non sit proprium immediate in seipso: nec talis conceptus habet naturaliter de aliqua re: nisi quod immediate cognoscitur in seipso: vel in specie ab ipsa causata dum fuit sic cognita: sicut per se supra dicta. Secundo dicendum est quod talis substantia est nobis cognoscibilis in aliquo conceptu sibi proprio complexo ex conceptibus simplicibus ex aliis rebus abstractis. Unde cognoscimus in his conceptibus compositis. scilicet summum bonum: sapientia infinita: ens necessarium: substantia prima: et sic de pluribus aliis. Ipse etiam substantias alias separatas cognoscimus in conceptu proposito eis proprio: quod ex conceptibus simplicibus abstractis a rebus formatum et de aliquo verificari possumus. Verbi gratia. Et motu celi quem videmus concludimus celi moveri ab aliquo alio: et per alias rationes quod illud movens est substantia: et circulariter moveri. Concludimus quod movens est intelligens et ex duratione motus quod movens est imateriale et incorporeum: et sic colligimus quod aliquid ens est substantia intellectualis: imaterialis. et incorporeum: quod est conceptus proprius substantie separata: non sit proprius alius cuius eam. Unde hunc conceptum inter res mediantes habituali noticia quod cognoscimus ipsum esse conceptum alius entis seu supponere per aliquid rem in ipso cognoscimus hunc substantias determinate: sed non quolibet earum distincte. Tertio dicendum est quod talia substantia est cognoscibilis in aliquo conceptu simplici sibi proprio cognotativo seu negativo. Verbi gratia. Deum cognoscimus in conceptibus quibus correspondet iste vocis scilicet creaturam infinitum: et substantias alias separatas in his conceptibus imateriale incorporeum. Talis autem conceptus videtur esse simplex in se quod per se significet sicut et illa vox cui correspondet. Aliter enim inter ipsum suam diffinitionem quid nominis non esset in mente differentia: videtur autem aliquibus quod talis conceptus immo generaliter omnis conceptus cognotativus siue affirmativus siue negativus est ad placitum et ex institutione et non naturaliter representativus: quia conceptus naturaliter representativus precise illam rem representat pro qua supponit siue supponere potest. Nam huiusmodi conceptus talis est inesse facto qualis res est cuius est inesse vero. sicut conceptus albedinis talis est inesse facto et intentionali qualis albedo extra se esse realiter: ideo talis conceptus nihil significat nisi rem cui est: sic similis et pro qua est verificabilis. Quarto dicendum est quod talis substantia est cognoscibilis in aliquo conceptu simplici et absoluto: non autem proprio. sed communis confuso: quia omnis conceptus cognotativus aliquem conceptum absolutum presupponit cui attribuitur. si cut album attribuitur alicui absolutum: siue sit conceptus entis siue substantie siue alius conceptus specialis ut patet ex eius descriptione quid nominis: Et ideo cum deus vel alia substantia separata sit cognoscibilis in conceptu cognotativo oportet quod sit cognoscibilis in conceptu absoluto et simplici sibi et aliis communi. Immo talis res prius cognoscitur in tali conceptu simplici et complexo. Verbi gratia in exemplo prius posito de intelligentione substantiarum. Nam conceptum substantie formamus ex noticia substantiarum sensibilium conceptum autem alietatis habemus ex noticia intellectus: conceptum autem corporalis et materialitatis formamus ex corporibus que videmus ac per prius conceptum nega-

De his que anime in sunt

siu formare possumus siue ex rebus illis siue ex rebus immaterialibus et inco: potens existentibus in nobis. Constat autem qd quilibet predictor conceptus simpliciter est communis etiam substantiis separatis et nullus proprius eis et sic in qualibet talium prius cognoscitur substantie hmoi qd in co: eptu completo absoluto pprio siue incompleto connotatio pprio illis. Alii patet qd oportet esse aliquem conceptum simplicem communem deo et creaturis absolute et essentialiter predicabilem de illis: siue sit conceptus substantie vel entis: vel alius specialis. Alii enim non posset saluari qd sit naturaliter a nobis cognoscibilis. Et hec re actib? cognoscendi a sapientibus re collecta sufficiant.

Capitulum. xii.

Prima pars de actibus voluntatis.

Acto de actib? cognoscitur. Dicendum est de actibus appetituis. Et quia actus appetendi sensitiui appropiate vocantur passiones de quibus postea specialiter est dicendum: ideo nunc solum de actibus voluntatis est dicendum. Quia vero actus hmoi a quibus illuminatur appetitus rationalis seu voluntas sunt volitio et nolitio idcirco primo inquirendum est quid sit talis actus et an sit realiter cognitio. De hoc autem quidam dicunt qd omnis volitio est quedam coplata cognitio: licet non e conuerso quia ponit qd omnis volitio vel nolitio est quedam oratio mentalis optata in modi vel equalis tali orationi. verbi grā tali mentali. Atinā haberem hoc: vel vnam fieret hoc: vel cōsimiliter. Alii vero dicunt qd licet ois volitio vel nolitio sit quedam cognitio: tamen aliqua est incompleta vt volitio qua volo aliqd bonū: alia est completa vt illa qua volo aliqd esse. Et tū aliqua est assensus: vt volitio qua gaudeo qd inimicus est mortuus. Alia autē est: coplata qd nec ē assensus nec dissensus: vt volitio qua opto esse beatū. Notat enim optatiue et depectatiue non

sunt vere vel falsitate aut ille sunt assensus qd sunt vere vel falsi. Hec autē opinio fundat in hoc qd omnis volitio vel nolitio et generaliter omnis actus appetendi videtur esse quedam experientia sui obiecti. Alii enim non apparet qualiter esset actus vitalis plures species preuia omni actui vt habitus infusus respectu sui obiecti: sed omnis experientia alicui obiecti siue appetit: ēsi oest quedam ipsius cognitio. quare et c. vñ sic non sit esset anima posset amare in cognitu: quia si eius amor non esset realiter cognitio: vñ posset sultē p abso lutam dei potentia cōseruari sine rell quo. Sed his non obstantib? est ois opinio cōtraria. Nam videtur qd sup finā ponat ipsa volitio vel nolitio esse noticia. Cum scđm sic ponentes respectu eiusdem obiecti: et in eodē subiecto semp sit alia noticia omnino idē significans ab illa distincta per quā idēque pfecte cognoscitur: sicut cū alia et sine qua naturaliter p aliam nō cognoscitur res ipsa. quare et c. Quia etiā aliquid de nouo volum? qd prius cognoscebam? nō experimur aliam notationē habere vel aliter rem cognoscere qd prius cuius oppositū contigit in alijs noticijs et actib?. Quare cum p experientia nō possit cōiungi talis multitudo noticiarū nec per efficacē rōnez aut cogētem auctoritatē: videtur qd hoc ponere sit omnino supfluum. Nec enim ad hoc conuenit motuum oppositū: quia non oportet qd omnis actus appetendi sit quedam experientia sui obiecti: immo hoc assumere est petere principium: nec ideo dicitur actus vitalis: sed quia est actus secundus et propria operatio vite seu vitalis potētie. Nec id quod inferitur animam per dei abso lutam potentiam posse amare incognitum. probatur esse impossibile. Is hoc non sit possibile de potentia naturali. ex eo qd noticia obiecti est naturaliter causa partialis effectiua actus volendi quare non potest naturaliter esse respectu incogniti.

Capitulum. xiii.

Secunda pars de actibus diligendi et odiendi.

His autem premissis videndum est specialius de actibus voluntatis. Dicamus ergo qd cum omnis actus voluntatis sit volitio vel nolitio scđm omnes seu psecutio vel fuga: vt inuitat Aristoteles: sexto ethicorum que nomina idē n significat. Et cum omnis volitio sit dilectio et e conuerso: et omnis nolitio sit odium et e conuerso sumendo generaliter istos terminos odium et dilectio et loquendo de odio et dilectione appetitus intellectus siue volūtatis: consequens est qd omnis actus voluntatis sit dilectio vel odium: nō distinguendo tamen pro nūc inter amorē et dilectionem. Non potest autē idē actus esse volitio et nolitio: siue odium et dilectio respectu eiusdē obiecti. Si nichil prohibet respectu diuersorum: nam volitio alicuius est nolitio sui oppositi: similiter si odio forte volo fortem non esse: vel male esse: et sic eodē actu odio fortem et diligo siue desidero fortem nō esse vel male esse. Et per consequens idem actus est odiū dilectio et desiderium. Unde patet qd amor et odiū nō sunt simpliciter contraria: sed solū respectu eiusdē obiecti: nā illi termini supponūt p eodē respectu diuersorum.

Tertia pars de actibus dilectandi et tristandi.

Sed adhuc specialibus dicendum est de actibus voluntatis qui sunt dilectatio et tristitia. Unde inquirendum est vtrum dilectatio sit alia res a dilectione et tristitia ab odio. Et licet circa hoc contraria sit doctorum sententia tamen probabilis videtur qd omnis dilectatio sit dilectio: sed non e cōtra qd enim omnis dilectatio sit dilectio ex iam dictis apparet: quia cum omnis dilectatio sit operatio siue actus voluntatis scđm philosophū septimo ethicorum. et omnis actus voluntatis sit volitio vel nolitio: et dilectio vel odium: oportet qd dilectatio sit volitio et dilectio et tristitia ei opposita sit nolitio

et odium. Omnis etiam coplata est dilectio: et displicentia opposita ē odiū: omnis autem dilectatio est complacētia et tristitia ei contraria est displicentia: quare sequitur propositum. Unde sicut se habet desiderium ad dilectionem vel amor: in non habuit sed omne desiderium: cui sit quedam volitio est essentialiter quidam amor siue dilectio habēda: quare similiter omnis dilectatio erit essentialiter quidam amor iam habiti: et sic de eorū oppositis respectu odij: qd autē non omnis dilectio sit dilectatio: et per consequens nec omne odium sit tristitia ex hoc apparet: quia vt iam dictum est: omne desiderium est dilectio et tamen desiderium non est dilectio. immo scđm cōmenta torē. xii. metaphisice. desiderium precedēs cōprehensionem rei desiderate: est magis volūtas qd voluptas. quare et c. Si vero dicatur sicut quidam dicunt qd licet nō omnis dilectio sit dilectio: tamen ois dilectio est dilectatio vel desiderium hoc adhuc nō videtur esse verum: qd sic apparet: quia non omne odium est tristitia vel timor. ergo nec omnis dilectio est dilectatio vel desiderium. Cōsequētia patet: quia illa sunt distincta quorum opposita sunt distincta. Oppositum autem dilectionis est odiū: dilectionis tristitia: et desiderij timor. tristitia enim sicut et dilectatio respicit obiectum actualiter presens sed timor proprie sicut et desiderium aut respicit actualiter absens. Si assumptum probatur. Alii primo quia in deo et in beatis est odium peccatorum: et tamen nō est in eis tristitia vel timor. Tum secundo quia secundū philosophū secundo ethicorum. aliquid odium est de aliquo malo in vniuersali tantū apprehensio: vt cum quis odit furtum vel furtum secundū conceptum confusum: sed tale odium non est tristitia vel timor. quia tristitia causatur ex apprehensione aliquid singularis mali actu habiti timor etiam secundū philosophum ibi fit ex fantasia: id est apprehensione futuri mali.

De his que anime insunt.

si aut corruptiui aut contristatiui. Pro
positum insuper ex hoc patet quia ali
quis diligit aliquod obiectum presens
et non sibi conueniens: aliquis etiam di
ligit aliquod bonum estimatum sibi im
possibile ad habendum. Talis autem di
lectio non est delectatio vel desiderium
quia non sunt nisi respectu apprehensi
conuenientis et estimati possibili. Et
primum patet de illo qui ad vitanduz
mafragiuz diuitias quas multum amat
proicit in mare. nam secundum philoso
phum tertio ethicorum. talis vult et p
consequens diligit illam proiectionem
et tamen illa non est sibi conueniens im
mo multum disconueniens secundum
suam inclinationem: nec in illa delecta
tur immo multum tristatur. Quia de
lectatio secundum se et descriptionem so
lum est respectu presentis conuenientis
secundum habitum vel naturam id est se
cundum habituale vel naturale incli
nationem. Secundum vero patet de illo
qui est viruofus et non est virgo: et ta
men virginitatem diligit in alio quam
sibi reputat impossibile: ideo respectu
illius non habet desiderium vel delec
tationem. quare et cetera. Ex predictis autem
sequuntur. Et primo quidem sequitur
quod non omnis complacentia vel displice
ntia est delectatio vel tristitia: quia
omnis volitio vel nolitio est complacē
tia vel displicentia: et non omnis talis
est delectatio vel tristitia. Secundo se
quitur quod aliqua tristitia et displicentia
est voluntaria et voluntarie placita: quia
aliqua talis est virtuosa cum virtutis
sit delectari et tristiari in quibus et quod
oportet et cetera. secundo ethicorum. ut tristi
tia et displicentia de malo proximi pla
cet virtuoso cui displicet proximi ma
lum. Tertio sequitur quod delectatio et tri
sticia possunt simul esse in eadem volun
tate: quia aliqua tristitia potest esse vir
tuosa: et per consequens delectabiliter
elicita unde tristitia siue displicentia vel
penitentia peccati presentis potest esse
delectabilis virtuoso qui tristatur vel do
let circa peccatum presentem. Quarto

sequitur quod aliqua dilectio potest esse de
lectabilis que non est delectatio: sicut
patet de spe et desiderio et inde etiam
apparet illud dictum Aristotelis. x. ethi
corum esse verum operationem pfecti delec
tatio. Unde delectatio cum sit dilectio
et operatio potest tamen aliam dilectionem et
operationem plicere: non quidem formali
ter: sed aliquo alio modo causaliter. scilicet
per modum finis vel per modum obiecti
vel agentis sicut notat ibidem verba
Aristotelis. et per predicta possunt in
apposito solui multa dubia.

Quarta pars de actu productione.

Et cum dictum sit de quidditate actus
voluntatis et eorum distinctione etiam ali
quid dicendum est de ipsorum productione:
scilicet an tales actus voluntate fiant sub
ito vel successiue. An circa hoc sint tres
modi dicendi. Primum est quod omnis ta
lis actus tamen fit in tempore. ita quod non
sit dare primum instantem in quo hec fit ve
ra: voluntas vult. Alius est quod volitio
potest esse subito. Tertius est quod actus
est volitio potest esse subito: sed tamen non
est dare primum instantem in quo illa res
fit volitio: vel in quo ipsa voluntas p
illum actum vult. Licet autem nullus istor
um modorum sit euidenter probabilis vel
improbabilis: tamen primum modus dice
di videtur magis rationabilis quia nulla opa
tio creature siue potencie naturalis po
test esse subito: sed quolibet est successi
ua et temporalis: nam subito agere videtur
solum esse potencie infinite virtutis. Se
cundus autem modus etiam est sustinibilis
quia delectatio fiat in instanti videtur
fuisse opinio aristotelis. Sed tertius
modus est minus probabilis: quia posito
illo actu in voluntate non apparet ratio
quare primum non est volitio et postea est
volitio: nisi forte dicatur quod per volitio
nem aliquid commutat quod postea est
et prius non fuit sicut in instanti quo
ignis est approximatus ad lignum ca
lor ignis non est calefactio: et imme
diata post erit calefactio: quia immedias
te post habebit continue caliditatem in

Capitulum viii

liano: et hoc importat iste terminus ca
lefactio. scilicet quod aliquid causat calorem
in aliquo subiecto. Sed talem rem po
nere ultra illum actum est officino sup
fluum et voluntarium dictum. et etiam
si poneretur magis concedendum esset
quod illa res esset volitio quia hoc esset de
dendum de illo actu primo posito. et hec
de hac materia sufficiat in proposito.

Capitulum xiii.

Prima pars de anima passionibus.

De his de actibus anime dictum
est consequenter quia passio
nes anime videtur quidam actus
esse de passionibus anime dicen
dum est. Unde sciendum quod passio potest ca
pituliter. Uno modo communiter et
sic omnis operatio anime potest dici pas
sio. sicut tertio de anima dicitur quod intel
ligere est passio. Alio modo specialiter
et sit sola operatio appetitus dicitur pas
sio. Sed adhuc tertio modo magis spe
cialiter et proprie operatio appetitus
sensitivus: quia sicut docet experientia
ipsa fit cum quadam transmutatione cor
porali. et sic diffinitur eufractus passio
nem: quod est motus appetitus potentis
sensibilis in fantasia boni vel mali. In
qua de descriptione capitur motus per ac
tualis inclinationem ad bonum prosequen
dum vel malum fugiendum extendendo
etiam inclinationem non solum ad tendē
tiam ad bonum habendum vel malum vitā
dum: sed etiam ad fixationem seu ad he
rentiam in bonum adeptum. Dicitur autem
appetitus potentie sensitivae vel sensi
bilis ad differentiam operationem vo
luntatis / que non dicuntur passionibus
proprie: quia non sunt per transmuta
tionem organi corporalis ad quas tamen
si quis velit nomen passionum extendere
vel ad hoc quod illa descriptio conueniat
oportet illam clausulam potencie sensi
tivae ab ea removere. Dicitur etiam in
fantasia boni vel mali ad explicandum
obiectum passionum vel etiam ad dis
ferentiam naturalis inclinationis: qua

scilicet que libet potentia operativa natu
raliter inclinatur ad suam propriam ope
rationem sine fantasia id est apprehen
sione seu cognitione preuia / sine qua
non est illa inclinatio que dicitur passio.
Tales igitur operationes appetitus? sensi
tivae que proprie dicuntur passionibus et
de quibus est speculatio presentis ca
pituli quandoque dicuntur passionibus cor
dis. quandoque passionibus mentis. quan
doque passionibus animi. Dicuntur etiam
passiones cordis tanquam subiecti primo et
principaliter patientis: quia in eis cor
principaliter patitur et post videbitur.
Dicuntur autem passionibus mentis tan
quam subiecti secundo et principaliter
efficientis: quia mens principaliter
ter mediante cognitione vel estimati
one qua iudicat aliquid utile vel noci
uum efficiat passionem in corde: propter
quam cetera membra corporis immu
tantur. Dicuntur etiam passionibus ali
qua animi: utraqueque vim comprehendit
cognitivam scilicet interiorē et affectivam seu
motuam quarum quolibet ad passio
nem concurrat proprie dicitur.

Secunda pars de pas sionibus in speciali.

His ita generaliter premissis
tria specialiter considerata sunt circa
passiones sensitivas. Primum est de numero et distinctione passionum.
Secundum de causis ipsarum. Tertium
de effectibus earum. Quartum autem
ad numerum sciendum est quod prime pas
siones cordis ad quas alie reducuntur
due sunt scilicet amor et odium vel secundum
aliquos delectio et dolor. Alie enim vel
ad delectationem pertinent ut gaudium.
audacia et spes vel ad dolorem ut tris
titia timor et desperatio. Delectatio
autem ut hic sumitur nomen commune est: tamen
ad ea que fit ex apprehensione boni fa
cta per sensus exteriores et etiam per
vires interiores. Dolor vero nomen
commune tam ad illum qui fit ex app
rehensione malifactorum exterioribus sen
sibus quam interioribus viribus. Sed

De his que anime insunt

delectatione causata ab interiori apprehensione boni. Talis communis vocatur letitia seu gaudium; dolor vero tantum ab interiori apprehensione mali nominatur tristitia. Quarta autem ad distinctionem passionum sciendum est quod ipsa attenditur ex duobus. Primo ex ipsis potentibus a quibus sunt. Secundo ex obiectis. Quibus circa que sunt: per respectum ad primum dicuntur differre genere: per respectum ad secundum differre specie. Per considerationem ad primum aliquae passionum dicuntur conuenire: potentie concupiscibilis sicut amor et odium desiderium et fuga: gaudium et tristitia: quod vero irascibilis sicut spes et desperationis: audacia et timor: ira et humilitas. Per considerationem vero ad secundum aliquae passionum sunt respectu apprehensi boni ut amor et letitia: quedam vero respectu apprehensi mali: ut odium et tristitia. Unde secundum predictam duplicem considerationem quidam inter passionem talem assignant distinctionem. Nam omnis passio est vel potentie concupiscibilis vel irascibilis. Si potentie concupiscibilis hoc est tripliciter. Vel generaliter quantum ad inlectionem et sic si sit respectu boni est dilectio vel amor: et si respectu mali est odium vel rancor: nichil enim aliud est rancor quam odium inueteratum. Vel quantum ad motum seu persequutionem: et sic si sit in bonum est desiderium: et si in malum est fuga vel horror. Innominata enim est passio opposita desiderio: et quandoque vocatur timor: ut patet in precedenti capitulo. Vel quantum ad cosecutionem: et sic sit in bonum est delectatio gaudium vel letitia: et si in malum est dolor vel tristitia. Si vero potentie irascibilis: vel est respectu boni aggrediendi et sic est spes: vel respectu boni fugiendi et sic est despectio: vel est respectu mali aggrediendi: et sic est audacia vel respectu mali fugiendi: et sic est timor. Tertia autem videtur esse quedam passio composita cui non est alia passio contraria vel si sit est innominata. Predicta quatuor

tem diuisionis modificatio et predictarum passionum appropriata distinctio: magis patet ex predictis in precedenti: et etiam ex dicendis in presenti capitulo: ideo breuiter transio.

Tertia pars.

De causis passionum.

Sed quantum ad causas harum passionum sciendum est quod due sunt in genere extrinseca: scilicet et intrinseca. Extrinseca causa est obiectum boni vel mali. Licet enim in aliqua passione: ut in ira vel spe obiectum habeat specialiter rationem arduum: tamen generaliter in qualibet obiectum habet rationem boni vel mali vel conuenientis aut disconuenientis siue placetis aut displicentis. Unde secundum hoc ad variationem obiectorum sequitur variatio passionum: ut patet in meloedius: ludis: tripudiis: et picturis. Intrinseca vero causa est duplex: quarum una habet rationem efficiens: scilicet imaginatio seu estimatio alius: sub ratione boni vel mali: placetis vel displicentis. Aut quid enim imaginatur sub ratione talis: ita quod tale est: matur esse quibus sit aliter in re: tamen animam mouet et corpus immutat. Unde vis huiusmodi motiua imaginatiue seu estimatiue virtutis non solum patet in vigilis: sed etiam in somnis in quibus propter imaginata et elusmata contingit dormire opera vigilantium exercere. Alia vero causa intrinseca habet rationem disponens dispositio autem ad generationem passionum in tribus principaliter consistit: scilicet in membris seu membrorum complexione in spiritibus et sanguine. In membris siquidem seu membrorum complexione: quoniam diuersitas complexionis in eis: et maxime cordis inclinatur ad diuersas passionem metis: quod cum membris sint instrumenta anime seu virtutis. Illa cum eis promptius operatur ad quod ipsa et sui complexione pronus inclinatur. In spiritibus autem quoniam spiritus etiam

Capitulum. xiiii.

est quodammodo virtutis instrumentum sicut et membra: non tamen principale et immediatum: sed medium et dispositum: quia proprie instrumentum anime non est nisi organum cui ipsa licet forma et motor coniungitur immediate: spiritus tamen aliquantulum distat instrumentum: quia membrorum seu instrumentorum dispositum: ideo cum ex diuersitate instrumentorum sequatur diuersitas actionum sicut diuersa membrorum complexio sic et diuersa spirituum dispositio: causa est dispositiua diuersarum passionum. In sanguine quoque tam membrum quam spiritus recipiunt dispositionem a sanguinis diuersitate tanquam a communi materia: ideo sanguinis dispositiua causa quedam est preparans ad predicta accidentia. Vbi gratia. Sanguis subtilis et clarus in substantia: temperatus vero in qualitatibus cum spiritu generet splendoris atque temperatos: disponit ad leticiam maiorem vel minorem: secundum maiorem aut minorem ipsius quantitatem: et ita proportionaliter secundum aliam vel aliam dispositionem ad aliam et aliam disponit passionem: quod particulariter de articulare spectat ad scientiam medicine.

Quarta pars de effectibus passionum.

Quantum autem ad effectus dictarum passionum: cum dictum sit ad generationem earum procedere actum estimationis tanquam efficientis: ideo prius dicendum est de effectibus passionum huiusmodi virtutis: circa quod primo oportet considerare immutandi ordinem: postea immutationis impressionem.

De actu et effectu estimationis.

Unde circa huiusmodi ordinem sciendum est quod estimatio dupliciter immutat membra corporis: quia quandoque mediante motu cordis: sicut prius in vehementer passionis: quandoque vero immediate sine tali motu. qui saltim si manifestetur notabiliter perceptibilis. Unde et omnis estimatio cum sit placetis aut displicentis aliquantulum sit motiua cordis:

quia tamen talis motus quandoque et consueto sensibiliter non discernitur immutatio sequens illam estimationem sine motu cordis communiter fieri dicitur sicut patet in eis qui ad mingendum aut vomendum prouocantur cum talia fieri conspiciunt aut imaginantur. Simile quoque in alijs actibus reperitur ut in oscitatione et spandatione: et humilitate illis qui ad talia disponuntur. Hec autem impressio estimationis non solum manifestatur in corpore estimatis: sed quandoque in decto ab eo per viam propagationis. Nam si tempore generationis seu carnalis commixtionis mens generantis attente imaginetur circa fedas figuras erit generatio ad hoc dispositio fedas figuratio aut contraria si e contrario. Cuius potest assignari ratio quia spiritus est receptiuus et delatiuus formarum siue specierum: que licet in ipso non sint sensibiles: in corporibus tamen et membris dispositis faciunt sensibiles impressiones: sicut aer non visibiliter recipit species: quas per speculum visui representat. In spiritu ergo velut in aere species estimatiua procedens multiplicatur qui cum tali specie informatus femini aut membro copuletur utrobique secundum exigentiam sue informationis virtutem operantem inclinatur: scilicet formatiua in femine et regitima in membris.

Quinta pars de duplici effectu passionum.

Sed circa huiusmodi immutationis impressionem sciendum est quod duo sunt effectus in genere causati ab estimatione et generaliter causabiles ab omni animi passione sed membrorum alteratio et operationum immutatio. Membra enim ab eis alterantur secundum qualitatem: et non solum secundum qualitates primas sed quandoque secundum qualitates secundas sicut quandoque ab estimatione vel passione membra aliqua calefiunt. aliqua infrigidantur. aliqua colorantur. aliqua discolorantur. membra etiam immutantur secundum operationes. Et hoc ma-

De his que anime insunt.

ime ps in motu cordis scdm cui⁹ mutationis exigentiam sequitur immutatio totius corporis. Vbi g^{ra}. Res per estimationem apprehensa aliter et aliter diuersimode mouet cor localiter: scilicet illa que sub rōne cōferentis apprehēdit dilatando: que vero sub rōne oppositi cōstringēdo. Ad autē fit in corde hmoi motu vel opationū variatio a cursu solito: nisi per alterationē prius factam in ipso. Illis ergo qualitibus pus alteratur p^{er} quas ad p̄dictos motus locales maxime disponit. Hec sunt autē caliditas et frigiditas. Max illa principū est dilatationis ista nō cōstrictōis. Potest ergo si dilatatio vel cōstrictio a solito cursu mutetur q^{uod} cor prius calefiat aut infrigideat: ad quas qualitates cōsequenter humiditas vel siccitas cōcomitatur. Proportionaliter autē erit in alijs mēbris q^{uod} se iunct immutationem cordis.

¶ Sexta pars de specali effectu cuiusq^{ue} passionis.

¶ Sed cum premissa de effectib^{us} estimationis et passionū cordis dicta sūt generaliter: aliqua de eis dicenda sunt eis specialiter.

¶ De gaudio et leticia

¶ Sciendū est igitur q^{uod} in gaudio puero siue leticia q^{uod} apprehensum habet rōnem cōferentis et delectabilis: ideo cor q^{uod} est priuū mobile corpus: q^{uod} libet aliud mēbrū proportionaliter mouet scdm formā occurrēdi et appropinquandi rei que estimat scilicet dilatatione vel extensione: quapropter natura intenta preparare mēbra et maxime organa sensus et motus ad dilationē et extensionē: in insuit eis a corda naturalem calorem: et spiritus quibus dilatentur et extēdant. Est autē iste motus nō subit^{us} aut impetuosis sed suauis et paulatinus: et ideo in omni gaudio cōis effectus est cor paulatim dilatari et infrigidari: et p^{er} consequens interiora frigidescere: et exteriora calefcere: et temperato siue naturali calore.

¶ De tristitia.

¶ In tristitia vero que opponit gaudio cor et corpus immutantur opposito modo hoc excepto q^{uod} ipsa non calefacit interiora cuius hec est causa. nam obiectum cuius est malum p̄sens sine cōiunctum quod cōcipitur sine aliqua spe vitandi siue fugiendi: ut in timore siue repellendo: ut in ira siue repugnando: ut in audacia. ideo simplex odium illius causatur in animo: p̄pter quod hmoi conceptus paulatim et absq^{ue} impetu cor cōstringit. Et sic p̄hibet in eo sufficientē spirituum generationē: et etiam in membris diffusionem: idcirco non solum exteriora: sed etiam interiora infrigidantur maxime cū cetera mēbra cordis p̄strictionē imitent.

¶ De ira et audacia.

¶ In ira autem obiectum concipit cū spe repellendi: et propter hoc iram cōcomitatur appetitus vindictę: p̄pter cuius appetitus vehementiā colericus sanguis mouetur ad cor: ut ipsum inflamet ad audaciā inuadēdi. Quia propter irā et etiam audaciā corde siue percalefacto oportet ipsum dilatari frequētius solito ac totum corpus maxime circa exteriora cuius impetu calefieri cum spiritus ex appetitu inuadēdi ad illas partes subito moueantur.

¶ De timore.

¶ In timore vero obiectum habet rationem periculi siue terribilis: et maxime vite periculum inferentis: quia dē terribile dicitur per mortis respectum que est vltimū terribilium. Concipitur autem hmoi obiectum non ut coniunctum sed ut adhuc separatū: ideo appetitū excitat fugiendi. p̄pter quem appetitū fortē et subitū quē parit spes euadēdi sanguis et spiritus a corde fugiunt: et ipsum fortiter cōstringit atq^{ue} subitō: cuius signum est q^{uod} in timentibus cor tremit et vox hanelitus imminuitur. nam licet calor et spiritus ad interiora retrahantur: non tamen versus cor. immo a corde ad interiora scilicet versus intestina mouentur. Cuius ratio

Capitulum xv.

est quia obiectum malum concipitur non cum diffidentia resistendi: sed cum spe fugiendi: et per fugam euadēdi: ideo calor et spiritus fugiunt et se diffundunt in mēbris que in motu processu aut dilatationis non possunt se disponere ad obuiandum terribili qualia sunt intestina. Propter quod dicit Aristoteles in problematibus q^{uod} in timentibus venter soluitur dissolutio humorum facta circa intestina: propter eorū rationem calorem et spirituum in eisdem locis.

¶ De angustia et verecundia

¶ In angustia autē et verecundia mouentur spiritus et humores ad oppositas partes: scilicet nunc ad interiora nunc vero ad exteriora. In angustia q^{uod} dem quia partim tristitia partim ira laborat animus: ideo cor laborat oppositis motibus. In verecundia vero seu erubescētia propter timorem pri⁹ mouentur spiritus et sanguis ad intra: quātamen in eis timor non est de malo repugnanti nature sed de malo appetitui animali seu voluntati repugnante. In vtraq^{ue} cū timetur malum q^{uod} turpis opinio sed in erubescētia in ipso actu p̄senti in verecundia aut ex iam p̄terito: ideo in eis statim spes resistendi concipitur: et quidam conceptus ire ad oppositum mouens cōfessum sequitur propter quod calor et spiritus ad exteriora reuertuntur. unde ex hoc patet ratio propter quam timentes omnino pallescent: et vercundi rubescunt. Nam quia in timore malum concipit ut repugnans nature cum diffidentia resistendi omnino sanguis et spiritus ad interiora retrahuntur. Sed quia in verecundia concipit ut repugnans tantū voluntati nō nature: natura ministrat confidentiā resistendi: et sic mouet instrumenta sua versus partes illas que timore decolorantur patentius scilicet ad genas et partes vultus. Ex p̄dictis igit patet qualiter in diuersis passionibus cor mouetur diuersis motibus

quibus quia in gaudio paulatim dilatatur: et maxime versus anteriora / siue versus pectus. In tristitia vero paulatim contra scilicet ad interiora et versus deorsum. In ira vero subito versus pectus. In timore subito ad oppositū. In verecundia subito ad vtrūq^{ue}. In angustia vero paulatim. Secundo p̄ter qualiter in diuersis passionibus mouetur proportionaliter sanguis et spiritus siue talis motus sit per modū pulsus vel tactus aut vtroq^{ue} / siue sponte moueant obediētes anime imperio. De hoc em̄ non est n̄sc tractanda questio. Alterius etiam patet q^{uod} ad p̄dictos effectus multi alij consequuntur / per quos corpus ad sanitatem vel egritudinem varie immutatur. Sed horū cōsideratio et particularis dearticulatio medicis relinquatur.

¶ Capitulum xv.

¶ Prima pars de habituum generatione.

¶ Hic tractatum est de anime potentij et earum actibus et passionibus finaliter tractandum est de eorum habitibus: et primo de habituum generatione corruptione et inclinatione generaliter: postea de eis et eorum distinctione specialiter. ¶ Scēdum est igitur q^{uod} in proposito non loquimur de habitibus supernaturaliter infusis: sed de naturaliter acquisitis. Tales autem habitus sicut docet experientia generantur ex actibus et ex oppositis actibus oppositi habitus: sicut enim dicit Aristoteles secundo ethicorum q^{uod} edificantes edificatores sunt in cytharizantes cythariste: sic autē et iusti operantes iusti temperata temperati: fortia autē fortes. Sed cū satis notū sit tam in actibus q^{uod} in virtutibus habitus generari ex actibus: hoc non est sic intelligendum q^{uod} illa propositio ex dicat habituum causam materiale: quia semper materia manet in facto esse: actus autem et operationes transeunt habi-

De potentiis anime

tu remanente: nec etiā habitudinem
cause principaliter efficientis: sed so-
lum habitudinē cause disponētis: scz
motus vel actionis p quē habitus ac-
quiritur: et a potētia anime tāqz a p-
ncipali efficiente producit. Unde si
cur alteratio nō est materia nec agens
principale respectu forme substantia-
lis: sed est opatio vlt motus quo agēs
ipam pducit sic videt esse de actibus
respectu habitus. Sz cū etiā tactū sit
habituum vnum generari ex pluribus
actibus: hoc non est sic intelligendū
qz ex vno actu nō possit generari ha-
bitus: nam scientia que est habitus in-
tellectualis potest generari ex vno
operatione. puta ex sola demonstratio-
ne. Licet aut virtus seu habitus mor-
ralis nō possit pfecte et cōplete gene-
rari ex vna operatione quāviscumqz
forti: hoc em videt impossibile vlt sal-
tem valde difficile: cum talis virtus se-
cū Aristoteli generatur p assuetudine
nem: que requirit operationū plurali-
tatem. Cum cū talis habitus scdm ca-
lorem et pbabiliorē opinionem sit
forma intētibilis et remissibilis lz tal-
forma vulgariter loquēdo nō nisi sub
gradu multū intenso fortiaē nomē vir-
tutis. Concedēdū est nihilominus qz
ex quolibet actu generatur illius for-
me sensu virtutis aliquis gradus: qz
cum aliquis generetur ex aliquo et si-
li actus sint eiusdem rationis: nō est
ratio quare aliqd generaretur ex vno
plus qz ex alio: et p cōsequens ex quo-
libet generatur aliqd quod est eiusdē
rōnis cum illo quod generat ex alio:
et sic ex quolibet actu generatur que-
dam imperfecta virtus seu habitus re-
missus. et ex pluribus plures gradus:
ex quibus resultat intensior habitus
qui per plurium graduum eiusdē ra-
tionis aggregationem vocatur virtus.
Cum em gradus remissus primo ge-
neratus. nō possit poni sub aliquo p-
dicamento vel specie predicamenti:
nisi sub prima specie qualitatis: sed

tur qz sit habitus vlt dispositio: qz si
quis dicat qz nō sit habitus: sz dispo-
nibil referat pposito: quoniam in p-
ma specie qualitatis habitus et dispo-
sicio nō vident differre specie: sed so-
lum accidentaliter: que scdm facile et
difficile. Verbi gratia. eiusdē speciei
et scientia quam quis habet de vna cō-
clusionē per primā demonstrationē
et illa quā alter habet de eadē p mul-
tiplicatam considerationē sup illas
demonstrationē: et tamen ille scientie
videntur differre: sicut habitus et dis-
positio: quia vnus facilius obliuiscit
alius non quare consimiliter esse vi-
detur in proposito.

Secunda pars.

De corruptione habituum.
Sciendum est qz sicut ipsi per actus cō-
trarios vel habitus etiam corrumpū-
tur: quandoqz tamen corrumpuntur
vel desinunt esse absqz contrario cor-
rumpente. Verbi gratia. Si quis ex
prima demonstratione habeat scien-
tiam de aliqua conclusionē: licet talis
habitus actu intelligendi cessante ali-
quidū natus sit manere: tamen per tē-
poris longitudinem debilitatur et tā-
dem dependit: si illa demonstratio
vel actus considerationis circa eam
non frequentetur. De alijs quoqz ha-
bitibus par iudiciū esse videtur. Hoc
autem apparet difficile: quia sicut ni-
hil generatur sine generatē: sic nihil
videtur posse corrumpi sine corrup-
pente: maxime cum omne ens dissi-
nat naturaliter se permanente. Et quia
omne quod mouetur: mouetur ab ali-
quo: sic omne quod corrumpitur: cor-
rumpitur ab aliquo cuius corruptio sit
quedam mutatio: hic autem non ap-
paret a quo fiat ista corruptio. Simi-
lis etiam difficultas est de corruptio-
ne specierū sensibilium in medio vel
organo. De hac aut difficultate: pba-
biliter dici pot qz istūqz aliqz entia
preter oia sint permanentis nature: et

Capitulū tertium. r.b.

naturaliter diligant se pmanere: tamē
nō possunt permanere sine conseruan-
te. Licet autem deus seipso solo posset
omnia cōseruare: tamē naturali modo
multa indigēt alio conseruante quo re-
moto ipsa cōtinuescuerent in non esse
siue alio corrumpente: et aliqua citius
et alia tardius ex sue nature conditio-
ne. Sicut lumen cōseruatur a lumino-
so: quo remoto lumen corrumpitur vlt
scdm aliquos subito: vel sechdū alios
successiue licet sine notabili duratione:
et sic est mutatio seu corruptio: et nō ē
mutans aut corrumpens: nisi solū per
accidens: scz remouens conseruans: si-
cut dicit Aristoteles in quarto phisico
rum qz in motu grauis deorsum prius
detenti sursum est aliquid mouens p
accidens: scz remouens prohibens. Sic
igitur in proposito quia habitus ge-
nerantur ex actibus et ex eis intendun-
tur et cōseruantur: ideo remouens et ces-
santibus illis prius corrumpunt aliq-
citius et aliqui tardius: scdm qd natu-
re pmanētiore: sicut dicit Aristoteli. se-
cundo ethicorum. qz habitus morales
sunt permanentiores disciplinis.

Tertia pars de habituum incli- natione.

De inclinatione vero habituum scdm
quod ideo ponuntur habitus esse in
potentia actiua: quia experimur qz ces-
santibus actibus ipsa potentia est ad
actus consimiles prioris et magis in-
clinata: qz non esset nisi ex prioribus
actibus aliquid relinqueretur in ea in-
clinans ad sequentes actus: hoc autem
vocat habitus. Ideo patet qz habi-
tus inclinatur potentiam ad actum: et cū
ipsa concurrat ad producendum ipsius
consimilem et eiusdem speciei in gene-
re nature cum actu priori habitum ge-
nerante. Sed circa hoc est magna dif-
ficultas cum talis habitus qdū ma-
net semp sit presens potētie: imo sub-
iectiue in ea: quare magis vlt
clinet et producat actum qz alia: qz

approximatio nec alia circumstantia de-
ficiat que videatur ad actus requiri ap-
paret qz stante habitu continue debe-
ret actus produci: cuius oppositum ex-
perimur. Consimilis quoqz difficultas
esse videtur de specie intelligibili si ip-
sa in intellectu ponatur. Ad quod re-
sponderi potest qz talis presentia seu
approximatio habitus ad potentiam
non sufficit ad hoc qz ipsa per huiusmo-
di habitum continue producat actum.
Nam licet talis habitus sit agens na-
turale et naturaliter moueat: tamen in
potestate ipsius potētie est vt p hu-
iusmodi habitum agat propter quod
secundo et tertio de Anima frequēter
dicit philosophus: qz habitus vltimur
cum volumus: et p cōsequens in pote-
state nostra est talibus non semper vt
sed nunc vt illo et non alio sicut pla-
cet voluntati. Unde patz qz licet intel-
lectus in intelligendo et habitus intel-
lectualis ei comproducendo sit agens
naturale: tamen vtrūqz dependet a vo-
luntate: quod productionem actus et
continuationem: vel saltem quo ad cō-
tinuationem: quod dico propter repē-
tinas vel primas Intellectiones que
non sunt in nostra potestate quo ad p-
mam earū productionē: sed bene quo
ad continuationem: quia libere possū-
mus ab illis desistere: licet aliquando
cum difficultate. Ex quo vltius pa-
tet qz licet nostram cognitionem sepe
procedat volitio libera tanqz partialis
causa: non tamen semper: quia aliqua
est repente vel volenter causata. Ali-
qua est etiam libere habita quam non
precedit volitio elicitā: quod aliqui ex
hoc probant: quia ē habilis aliqua no-
tia liber habita que non est cogitata:
et per consequens non prius volitā:
sicut etiam aliqua est volitio libera qz
non est volitā: aliter non posset habe-
ri aliqua volitio noua et sic est libe-
re habitā: tñ respectu ei nō pcedit
volitio elicitā: qz et c. Tñ dicit isti qz si
cut volūtas ceteris potētijs et habitib-
us vtrūqz sit et possibile ē vt ipsa quo-

De his que anime in sunt

dammodo seipsa vtatur: quia potens
est vel habitibus non est aliud q̄ fa-
cere illa operari / seu illa applicare ad
proprios actus tunc enim voluntas vti-
tur intellectu vel habitu quando spō-
te et voluntarie intelligit secundū ha-
bitum: tunc autem vtitur seipsa cum in
se elicit proprium actum. Et isti vsus
possunt sic separari secundum istos q̄
homo potest aliquando libere vti in-
tellectu vel habitu aut etiam actu: esto
q̄ non tunc vtatur voluntate proprio
vsu scilicet eliciendo volitionem et per
consequens habere aliquam intellecti-
onem libere: esto q̄ respectu illius nō
habeat volitionem elictam. Hoc ta-
men posset faciliter calumniari. dicen-
do q̄ habere aliquam intellectionem
seu aliam operationem libere: nihil ali-
ud est q̄ habere operationem intrin-
sece liberam qualis est volitio: vel ha-
bere operationem tali libera volitione
elictam qualiter non est in casu illo.
quare. 22. Sed quicquid sit de hoc ex
predictis patet illud quod ad propo-
situm sufficit: scz q̄ licet in potentia sint
plures habitus eque presentes et po-
tentes concausare actum suum: tamen
voluntas potest libere nō vti isto: pre-
cise non volendo vti eo: et nichilomi-
nus vti alio. Etiam secundū aliquos
absq̄ hoc q̄ prius velit determinare
vti illo. de speciebus etiam intellectua-
libus consimiliter est omnino dicendū
licet autem vt dictum est habitibus
vtatur cum volumus: tamen eis vti
non volumus: nisi cum de eorum vsu
vel obiecto aliquo modo actualiter co-
gitamus. Habens autem habitum et
nō cogitans actualiter de vsu illius
vel obiecto potest moueri ad cogitan-
dum de illo nō solum a voluntate sed
aliunde multipliciter scilicet vel a mo-
tore intrinseco vt ab influentia celi: vel
a motore extrinseco vt a dispositione
corporali: vel alia causa latente: sepe
tamen sit q̄ voluntate intellectum re-
trahēte ab alijs: vt retrahēte ab alijs
vt retrahēte ad illud non tamen sem

per. Unde sit vt frequenter habitus
tutus incipiat cogitare de aliquo et nesci-
at unde mouetur ad cogitandum illud
magis q̄ vnum aliud. Et hoc de habi-
tibus generaliter dicta sunt:

**Quarta pars de habi-
tus sensituiue potentie.**

Sed de huiusmodi habitibus aliqua
specialiter dicenda sunt. Unde quia ex
actibus cognoscitur habitus: ideo ex
diuersitate actuum concluditur diuer-
sitas habituum. Cum igitur supra di-
ctum sit quosdam actus sentiendi: ali-
os actus intelligendi: et alios actus vo-
lendi esse in anima: dicendum est de ha-
bitibus qui sunt proportionabiliter po-
nendi in ea: et prius de habitibus qui
sunt in potentia sensituiua. Secundo de
habitibus intellectibilibus qui sunt in
potentia intellectuiua: postea de habitibus
moralibus q̄ maxie sunt in potentia voliti-
ua. Sciendum est igitur q̄ in po-
tentia sensituiua tam cognoscitiua q̄ ap-
petitiua ponendi sunt habitus: immo
etiam secundū aliquos in potentia ex-
terioris motiua per quos ipsa membra
ad suas operationes reddantur agibi-
lia sicut ex frequenter currere pedes ab-
litantur ad currendum et ex frequen-
ter loqui lingua ad loquendum: et ex
frequenter cantare guttur ad cantan-
dum. Nec est vt dicunt mirandi si po-
tentie motiue membrorum per assue-
factionem acquirant sibi habitum: cū
ita fiat in potentia vegetatiua: quia se-
cundū commentatorem in principio
tercij physicorum: quidam ita assueti
sunt comedere venenum q̄ erat eis ci-
bus et nutrimentum. Sed quicquid sit
de hoc: quia forte ad saluandum pre-
dicta non est necesse ponere aliquem
habitum in potentia motiua membro-
rum vel in potentia vegetatiua: tamen
satis videtur clarum q̄ ponendi sunt
habitus in potentia sensituiua: quāuis
sit dubium: vtrum ponendi sint in ea
habitus / seu virtutes morales.

**De hoc enim sunt inter doctos co-
trarie opiniones: quibusdam dicenti-**

Capitulum. xv.

bus virtutes morales esse in appetitu
sensituiuo subiectiue: et non in volunta-
te alijs oppositum asserentibus. Su-
per qua difficultate probabiliter dici po-
test virtutes morales esse in vitro q̄ li-
cet magis principales sint in volunta-
te. Quod sic patet: quia tam appetitus
sensituiuus q̄ voluntas quando q̄ incli-
natur contra iudicium rationis: et ideo
vt vterq̄ contra talem inclinationem
propter delectabiliter obediatur rationi:
in vitro q̄ requiritur habitus talis au-
tem esse videtur moralis virtus: quia
ille qui est in voluntate tanq̄ in potē-
tia perfectiori sit perfectior virtus.

Ad cuius ampliozem declarationem
sciendum est q̄ operationes virtutum
moralium possunt assignari quadrupli-
ces. Primum quedam immanentes vo-
luntati: alie immanentes sensituiuo ap-
petitui alie in existentibus membris no-
stris corporalibus quibus organice vt
mur ad exercendas exteriores operatio-
nes: et alie extrinsece transeuntes. Ver-
bi gratia. In opere liberalitatis pos-
sunt ratio vel prudentia iudicant hoc ef-
ficientiandum voluntas primo eligit
hoc facere: ideo imperat potentis in-
terioribus hoc facere. Secundo appe-
titus sensituiuus consentiens imperio
voluntatis appetit illud idem facere:
et mouet corporalia membra ad hoc fa-
ciendum. Tertio huiusmodi membra
motum illum ab appetitu recipiunt.
Quarto vero quando q̄ in tali execu-
tione a membris motis operationes no-
stre in res exteriores transeunt. Ex pri-
mis ergo operationibus in voluntate
generatur habitus virtuosus: quia ex
bonitate talium operationum homo
dicatur moraliter bonus. Et quia a bo-
nitate huiusmodi electionum volunta-
tis alie operationes tam interiores q̄
exterioribus extrinsece recipiunt denomi-
nationem morales bonitatis: ideo ha-
bitus ex talibus generatus simpliciter
loquendo est moralis virtus. Sed ta-
men ex secundis operationibus in ap-
petitu sensituiuo etiam generantur ha-

bitus qui aliquo modo et extrinsece po-
test dici virtus moralis pro quanto est
primo habitus cōformis: et generatur
ex operationibus recte rationi cōfor-
mis: immo etiam secundum aliquos: vt
supra tactum est ex alijs operationibus
generatur virtus in potentia vegetati-
ua vel motiua membrorum: sed hoc po-
nere non est necessarium.

**Quinta pars de habitibus potē-
tiae intellectiue.**

**De habitibus autem potentie intel-
lectiue sciendum est q̄ secundum Ari-
stotelem sexto Ethicorum quin q̄ sunt
habitus intellectuales que sunt virtu-
tes: scilicet ars, prudentia, scientia, in-
tellectus, et sapientia. Licet autem alijs
sint habitus intellectuales. vt opinio
vel suspicio non tamen vocantur virtu-
tes: quia secundū illos cōtingit falsum
dicere vel falso assentire. Predictarum
vero virtutum intellectualium sic po-
test sufficientia assignari. Quia omnis
virtus intellectualis: aut est circa con-
tingens aut circa necessarium. Si pri-
mū vel est circa contingens factibile et
sic est ars: aut circa cōtingens agibile
et sic est prudentia. Est enim differentia
inter agibile et factibile. vt patet nono
metaphysice: quia actio est operatio
manens in operante: factio autem est
operatio transiens extra operans et p-
portionabiliter distinguuntur agibile
et factibile. Si secundum: vel est circa
necessarium et essendo sicut deus et intel-
ligentia et sic est sapientia: aut circa ne-
cessarium in significando: et hoc dupli-
citer: quia vel circa necessarium: quod
est conclusio demonstrationis et sic est
scientia, vel circa necessarium: quod est
principium demonstrationis: et sic est
intellectus. Unde hic non sumitur in-
tellectus: pro ipsa potentia intellectui-
ua: sed pro habitu talis potentie circa
prima principia indemonstrabilia. Hā-
lic nō sit necessarius habitus ad as-
sentendum eis seu ad dicendum verū cir-
ca ea: eo q̄ intellectus naturaliter eis
assentitur: nec potest circa eam metiri vt**

De his que anime insunt

errare sicut dicitur aristoteles. secundo et quarto metaphysice: in aliquo propter sophisticalitates in oppositis occurrentes possibile est adhesionem debilitare: et circa aliqua que non sunt summe evidentia quamdam formidinem generare: ex frequenter assidue consideratione et adhesionem circa ea firmatur assensus et adhesio ut non interueniat formido: et hoc fit per habitum ex tali frequenter adhesionem et actuali principiorum: noniam delectum inclinante et firmante potentia intellectiva ad conclusionem actuali notitia et ad assensum primum principiorum: et si non simpliciter ut ad magis firmiter adherendum et non formidandum: et talis habitus vocamus hic intellectum. Non est autem hic permittendum quod predictorum habituum intellectuum quidam sunt practici scilicet ars prudentia et quidam speculativi. scilicet scientia intellectus et sapientia, gratia cuius videndum est in quo differat practica et speculativa notitia. Et lyde hoc sunt varii modi dicendi: tamen breuiter potest dici quod a priori dicitur aliqui notitia practica. Prioris enim grece idem est quod actus vel operatio latine: non tamen a qualibet operatione denominatur notitia practica: sed ab illa que est in hominis seu operantis potestate. Et sic describitur praxis quod est operatio in hominem seu in operantis potestate persistens: extendendo operationis non tamen tam ad actionem quam ad factionem. Notitia ergo dicitur practica seu operativa vel vel operativa vel actualis vel factiva: non quod aliquid immediate agat vel faciat: sed quod est ad operandum directiva: sicut medicinalis scientia sanitatem non agit sed ad eam agendum dirigit. Et sic describitur notitia proprie practica quod est notitia complexa secundum se praxis id est operationis in nostra potestate existens formaliter directiva et omnis alia notitia dicitur speculativa. Dico autem formaliter quia aliqua est notitia non proprie practica que est talis operationis directiva virtualiter: quod notitia sic directivam pertinet aliquo modo causaliter: sicut notitia medicinalis de complexio-

nibus humorum et de gradibus et virtutibus medicinarum non est proprie practica. quod talis non enunciat quater aliqd agendum: ideo non est formaliter operationis directiva: ly virtualiter pertineat noticiam practice dirigentem ad sic vel sic corpus medicandum. Ex quibus patet quod omnis habitus est practicus: cuius proprius actus elicitur est formaliter praxis directiva: et omnis alius est speculativus: quod ex actibus practici non generaliter immediate habetur proprie speculativus nec econtra. si enim habitus speculativus non est actus practicus immediate illicitus. nec econtra et per hoc apparet propositum de predictis habitibus: de quibus ad metaphysicam et moralem philosophiam pertinet considerare specialius.

¶ Sexta pars de habitibus potentie volitive.

De habitibus vero potentie volitive sciendum est quod secundum Aristotelem secundo et sexto ethicorum habitus humani seu virtutes dividuntur in virtutes intellectuales et morales: quarum differentia hec est, quia virtutes intellectuales sunt in intellectu, morales vero in appetitu seu affectu et proprie in voluntate dictis estis possunt vocari affectionales: vocantur in morales a more, quod ex more, id est assuefactione vel consuetudine generantur, si enim ethicorum dicitur. Licet autem potentia cognitiva seu intellectiva aliquo modo possit assuefieri et in ea possit per consuetudinem habitus acquiri: sicut velle videtur Aristoteles. item metaphysice et commentatorum. item physicorum. tamen ut plurimum habitus intellectuales non generantur per hunc modum sed per naturalem inclinationem intellectus ad verum. Et per experientiam aut doctrinam. Potentia vero appetitiva ad acquiendum virtutem semper indiget magnam habere consuetudinem seu assuefactionem: id est virtus ei et non virtus intellectus vocatur moralis quod ex more generabilis. Ipse vero habitus moralis distinctio et sufficientia earum potest assignari hoc modo: quia omnis virtus moralis despicit aliquod bonum tantum obiectum persequendum: vel ei opposi-

Capitulum xv

tum tantum fugiendum. Omne autem bonum quod versantur mores hominum aut est utile, aut honorabile, aut delectabile. Si ergo homo virtuose se habet circa utile vel circa utile contra: si est iusticia et maxime commutativa: quod capiendum largi iusticia commutativam distributivam et punitivam. sic non solum respicit utilia siue divitias: sed etiam honores et delectationes et multas res alias. Et circa utilia propria vel divitias proprias: et hoc contingit dupliciter vel simpliciter absolute: et sic est liberalitas: vel secundum quod est cum quadam excellentia vel arduitate sed circa magnos sumptus. et sic est magnificencia. Si vero homo habet se virtuose circa honorabile vel circa honores medicos: et hec virtus est immunitata que tamen a quibusdam vocatur philothomia: vel circa honores res arduas et dignitates magnas: et sic est magnanimitas. Si autem circa delectabile hoc contingit dupliciter: vel privative scilicet opposita delectabilium id est tristitia et terribilia aggrediendum: et sic est fortitudo: vel positive scilicet delectabilia prosequendo. et hoc est dupliciter vel circa delectabilia ad vitam aut simpliciter aut secundum quod necessaria: et sic est temperantia: vel circa delectabilia ad conversationem humanam decenter pertinentia et hoc tripliciter: quia vel secundum actum potentie concupiscentis: et sic est amicitia que alio nomine dicitur sodalitas: vel secundum actum potentie irascibilis: et sic est mansuetudo vel secundum actum potentie rationalis: et hoc iterum tripliciter: quia vel hoc pertingit in hoc quod virtuosus rationaliter et delectabiliter se habet cum alijs hominibus in colloquio: et sic est civilitas vel in hoc quod se alijs non exhibet fallaciter sed quilibet est talis se ostendit in facie et dectis et hec virtus vocatur veritas: vel in

hoc quod coplacenter se habet in ludis et locis: et dicitur eutrapelia: ab eo quod est doctus et tropus quod est conversio quasi omnia convertens in bonum. Omnes autem predictas virtutes quidam ad quatuor reducantur quas principales vocant siue cardinales: quod sicut ostium in suis moribus in cardine voluit sic humana vita in suis actionibus et passionibus his virtutibus regitur. Sunt autem hec quatuor virtutes. Prudentia/iusticia/fortitudo/et temperantia. Prudentia est circa consiliaabilia. Iusticia circa communiabilia. Fortitudo circa terribilia. Temperantia vero circa delectabilia. Prima quidem est in potentia intellectiva secunda in voluntate: tertia in irascibili. quarta in concupisibili et sic tam ex earum obiecto quam earum subiecto: patet qualiter per eas regitur totus homo. Licet autem prudentia quantum ad elus subiectum sit virtus intellectualis tamen quantum ad elus obiectum aliquo modo convenit cum virtutibus moralibus et secundum hoc potest vocari virtus moralis. Nam ipsa est recta ratio agibilis que sunt propria materia virtutis moralium. Convenit etiam cum virtutibus quantum ad sue generationis modum. nam secundum quod generatur ex doctrina convenit cum intellectualibus: sed secundum quod generatur per eas regitur totus cum moralibus: quia experientia in quantum ad eam pluralitas actuum requiritur est assuefactioni similis per quam sicut dictum est. acquiritur virtus moralis. De predictis vero habitibus et virtutibus moralibus ad ethicam pertinet considerare specialius. ¶ Hec ergo de animam et accidentibus eius dicta sufficiant De quibus si que bona sunt et gratias referri possumus: mihi quod pareverunt de erratis.



Tractatus brevis de Anima

et accidentibus eius. Per reuerendum dominum

Petrum de Alliaco compilatus: et Paris

ius solertia caracteribus et Tho

me Rees moram tenetis

in domo Rubea

vici Lar

melitarū

Impēis

Dionysij Roce

Impressus Anno domini

Millesimo quingentesimo decimo

tertio. Mensis vero Aprilis die decimaqn

ta. Finis feliciter cum magna diligentia. Laus deo.







